

Dr. FINÁCZY ERNŐ

a Pázmány Péter Tudományegyetemen a pedagógia tanára, volt rektor magánfikusz, bölcsészeti dékán, a Magyar Tudományos Akadémia és a magyar tudományos világ büszkesége, a Közoktatási Tanács lelke, tanügyi irodalmunkban páratlanul álló, szép és széles körben olvasott könyvek szerzője, miniszterek tanácsadója, m. kir. udvari tanácsos stb., stb. a tanév végén nyugalomba vonult. Negyven évig szolgált a magyar közművelődést, tanította ideális gondolkodásra a magyar tanárságot, de amellet az ideális életre való példaadással maga járt legelől. Egyetemi, középiskolai és tanítóképzőintézeti tanárok kerültek ki a keze alól; és bár a tudományos felkészültség elbírálásánál mindenkivel szemben egyaránt szigorú; mindannyian rajongással, szeretettel veszik körül. De ő is szereti a tanári pályát. Tapasztalatból ismeri a vidéki és a fővárosi tanár küzdelmes, lemondásos életét; ismeri a tanárok gyengéit, de ismeri kiválóságait is.

Egyik legelőkelőbb pedagógiai egyesületünkben, a „Magyar Pedagógiai Társaság“-ban közel negyedszázadig viselte az elnöki tiszte, vezette annak tanácskozásait, vitáit, amelyeken közoktatásügyünknek, közte a gyógypedagógiának is, számos kérdését beszélték meg. A Társaság ülésein elhangzott megnyitó beszédei pedagógiai irodalmunknak igazi gyöngyei. De szívesen gyűjtötte maga köré a Társaság tagjait üléseken kívül is s ilyenkor az elmélyedő tudós kedves, közvetlen barát lett, aki szereti a kedélyességet és jó kedvvel nézi az élet, — különösen a tanári, tanítói élet itt-ott felbukkanó furcsaságait.

A gyógypedagógiát megbecsüli, ennek bizonyosságául elég hivatkoznom rá, hogy a „Magyar Pedagógiai Társaság“ *Fináczy Ernő* elnöklete alatt ötször is tárgyalt nyilvános ülésen gyógypedagógiai kérdéseket. 1904-ben a kiségitő iskolák ügyét vitatták meg, 1906-ban „Javítóintézetek és a gyógypedagógia“ címen, 1912-ben „A gyógypedagógia fogalma és köre“ címen, 1916-ban „Az intelligencia vizsgálatának részletes eredményei“ címen, 1924-ben pedig „Új irányok a nehézfeldolgozású gyermekek olvasási oktatásában“ címen foglalkozott a Társaság gyógypedagógiai kérdésekkel. A Társaság r. tagjai közé a gyógypedagógiai oktatásügy köréből beválasztották *dr. Náray-Szabó Sándort* (1909.), *dr. Ranschburg Pált* (1909.) és lapunk felelős szerkesztőjét (1915.) De megtisztelte *dr. Fináczy Ernő* a Magyar Gyógypedagógiai Társaságot azzal is, hogy 1923. évi március 21-én előadást tartott a Társaság tagjainak a nevelhetőség feltételeiről.

A pedagógiai társaság folyóiratában, a „M. Pedagógia“-ban számos gyógypedagógiai vonatkozású tanulmány és könyvismertetés jelent meg; sőt volt rá eset, hogy *Fináczy Ernő*, aki a lap szerkesztésében élénken vett részt, maga is mondott véleményt gyógypedagógiai kérdésekben. A „Zeitschrift für Pädagogische Psychologie, Pathologie und Hygiene“ c. folyóirat 1904. évfolyamának ismertetése közben pl. így nyilatkozott:

„— *Lutz M.* beszámol azokról az intézkedésekről, melyeket a manheimi népiskolák újjászervezése érdekében tettek. Figyelmet érdemel, hogy nem csupán kiségitő-iskolákat, (gyenge tehetségű és szellemileg elmaradt kezdő tanulók számára)

hanem ismétlő osztályokat is (a tanév végén elbukott tanulók külön tanítása céljából), úgyszintén befejező osztályokat (Abschlussklassen) olyanok számára, akiket az iskolakötelezettség teljesítése után el kellene bocsátani anélkül, hogy a normális tanítás célját elérték volna. — *Bierwass* Richard azt indítványozza, hogy a gyengetehetségű és kiségitő osztályokba utasított tanulók számára menedékhelyeket kell felállítani, ahol szabad idejüket munkával, különösen famunkával és kertészkedéssel töltsék, hogy ily módon a társadalom hasznos tagjaivá lehessenek."

De nemcsak tanári működésével példaadó *Fináczy* Ernő, hanem távozásával is. Elérkezvén életének 70-ik évéhez, egyetemi katedrájáról lemondott, bár testi-lelki egészsége a működést lehetővé tette volna neki. Finom kézmozdulattal háritotta el az őt marasztalókat és lehangoltság nélkül adta át helyét. Lemondásában hasonlít ahhoz a középkori szerzeteshez, akinek hiúságmegvető nevelési rendszerét oly gyönyörűen megírta a „Középkori nevelés története” című könyvében.

A Magyar Pedagógiai Társaság május 18-iki ülésén búcsúztatta el *Fináczy* Ernőt, mikor is *Kornis* Gyula államtitkár, egyetemi tanár, elnök melegen köszöntötte és átnyújtotta neki a „Magyar Pedagógia” ünnepi számát, bemutatta *Fináczy* olajba festett arcképét, melyet a Társaság örök letét gyanánt az egyetem filozófiai fakultásának ad át.

Fináczy Ernő klasszikus szépségekben bővelkedő beszédben köszönte meg az ünnepeltetést. Mindakét beszédet többször megszakította a nagyszámú, előkelő közönség szünni nem akaró, élénk tetszenyilvánítása.

*

A „Magyar Gyógypedagógia” is mély tisztelettel köszönti *Fináczy* Ernőt. Kívánjuk, hogy a nyugalmat — az egész magyar tudományos világ öröme — élvezze sokáig, meglegedéssel, boldogan, de kívánjuk azt is, hogy munkásságának gyümölcseiben még sokáig gyönyörködhessünk.

Éltes Mátyás.

A KISEGÍTŐ-ISKOLA ÁTSZERVEZÉSÉNEK KÉRDÉSE.

Irta: WERNITZ JÓZSEF gyp. tanár, a szombathelyi városi kiségitő-iskola vezetője.

Az 1921. XXX. t.-c. 7. §-nak végrehajtása immár elődázhatatlan, sürgős kérdés. E probléma megoldása nem pusztán kuturpolitikai feladat. Az értelemfogyatékosok legtöbbször erkölcsileg is fogyatékosok, kitermelésüket pedig sok esetben a szociális miliő determinálja. Szükséges tehát, hogy a tanügyi kormányzatot, az értelemfogyatékosokról való gondoskodásban, a belügyi- és népjóléti hatóságok is minden erejükkel támogassák.

Az eddig meglévő és áldásosan működő három gyógypedagógiai intézet, tizennégy kiségitő-iskola és a főváros gyógypedagógiai intézményei, csak a kezdetet jelenthetik, amennyiben a statisztikailag kimutatott értelemfogyatékosoknak egy tizedrészét sem képesek nevelő oktatásban részesíteni.

Ezen, szakemberek előtt közismert tények előrebocsátásával engedjék meg, hogy a kiségitő-iskolák átszervezésének, illetőleg továbbfejlesztésének kérdéséhez néhány gondolattal hozzájáruljak.

Az értelmileg fogyatékosokról való gondoskodás kérdése, miként az eddig megjelent szakcikkekből is látható, tulajdonképpen két rész-

ből áll; az egyik: *új intézmények létesítése*, a másik: *a meglevő kiegészítő-iskolák átszervezése*.

A fontosabb és nehezebb rész: új intézmények létesítése. Ez okból késik az 1921: XXX. t.-c. 7. §-nak végrehajtása is. A meglevő intézeteket és kiegészítő-iskolákat az állam tartja fenn. Új állami gyógyp. intézetek felállítására, miképpen már többször sajnálattal hallottuk, a tanügyi kormányzat nem tudja a szükséges fedezetet előteremteni. Felmerül tehát a kérdés: ki legyen az iskolafenntartó? Ha végignézzük a szakfelügyelői jelentéseket az ország gyógyp. intézményeiről, sajnálkozva kell látnunk, hogy eddig, egy-két eset kivételével, az egyedüli iskolafenntartó az állam. A törvényhatóságok, városok, felekezetek nem szerepelnek. Így áll elő azután azon szomorú valóság, hogy Dunántúlnak, a most létesülő szombathelyi városi kiegészítő-iskolán kívül, egyetlen kiegészítő-iskolája nincsen.

Szükséges tehát, hogy az 1921: XXX. t.-c. 7. §-nak végrehajtása, a belügyi kormányzattal egyetértően, *a vármegyéket jelölje meg, mint iskolafenntartókat*. A népjóléti minisztérium pedig olyképpen támogassa az értelmileg fogyatékosok oktatásügyét és a róluk való gondoskodást, hogy a néhány év múlva megszűnő *hadiárvaházak és foglalkoztatók alapjait átengedi a vármegyéknek*.

Az ország területén szórványosan élő értelemfogyatékos gyermekek megmentését vármegyék szerint kell megvalósítani. A vármegyék székhelyén felállított internátusos gyógypedagógiai intézetekben. Erre vonatkozólag nagyon helyesek Szabó Károlynak e lap 3—4. számának 37. oldalán írt megállapításai.

Ezzel elérkeztünk problémánk második részéhez, a kiegészítő-iskola átszervezéséhez. Itt két megállapítás vár megoldásra. Az egyik: az elnevezés, (kiegészítő- vagy gyógypedagógiai iskola); a másik: iskola vagy intézeti jellegű legyen-e az intézmény?

Az elnevezés az iskola lényegén nem változtat, de kifeléható, társadalmi értékelés szempontjából mérlegelendő. Tapasztalatunk szerint a kiegészítő-iskola elnevezés, a német Hilfsschule szószerinti fordítása, még a pedagógusok táborában sem talált mindig helyes megértésre. Valamiféle alárendeltséget, másodrendúséget rejteget magában ez az elnevezés. Nem fejezi ki az iskola speciális pedagógiai jellegét. Holott éppen ez az iskolafaj az, amely öncélúságát a normál-pedagógiától megkülönböztetett gyógypedagógiai eljárásban találja. Tanszemélyzetének kiképzése is a jövőben kimondottan a gyógypedagógiai főiskolán történik. Mindezek, szerény véleményünk szerint azt bizonyítják, hogy az eddigi „kiegészítő-iskola” elnevezés helyett kifejezőbb és szakszerűbb a „gyógypedagógiai iskola” elnevezés.

Iskola, vagy intézeti jellegű legyen-e a gyógypedagógiai iskola?

Eddigi gyakorlat szerint a kiegészítő-iskolában azon „gyengétehetőségű” bejáró tanulók iskoláztattak, akik kettő vagy ennél több évi értelmi elmaradottságot mutattak. Míg tehát a kiegészítő-iskolai tanulók értelmi színvonalának felső határa mindig fixirozott, addig az alsó küszöb bizonytalan. Az elemi iskolákat elsősorban a nem odavaló, súlyosabb értelemfogyatékos tanulóktól kell tehermentesíteni. Az elemi iskolai szakemberek, a városok illetékes hatóságai főleg ebben látták és látják a gyógypedagógiai iskola jövőbeni rendeltetését. Ezen feladat elől az átszervezett kiegészítő-iskola (gyógypedagógiai iskola) kevésbé

zárközhatik el, különösen akkor nem, amikor a törvény végrehajtása után a gyógypedagógiai iskolának — székhelyének körzetében — a vármegye tanköteleskorú értelemfogyatékosairól is gondoskodnia kell.

E sorok íróját évről-évre keresik fel a vármegye különböző községeiből reménykedő szülők, hogy vegye fel értelemfogyatékos gyermeküket „intézetébe.” Sajnálattal kell őket felvilágosítanom, hogy intézetünk nincsen, csak bejáró növendékekkel foglalkozhatunk.

Szükséges tehát, hogy a vármegyék székhelyén felállított gyógypedagógiai iskolák mellé otthonok szerveztessenek, a körzet, a megye igénylésének megfelelő férőhellyel. Az így szervezett gyógypedagógiai intézetek benépesítése a székhelyen lakó, bejáró és a vidék bennlakó értelemfogyatékosaival történik. A székhelyen lakó bejáró növendékek közül is soknak célirányosabb a bennlakás. Ugyanis a gyógypedagógiai intézetek gyermekanyagának legnagyobb részét a szociális millió determinálja, helyesebb tehát, ha az ilyeneket környezetükből kiemeljük.

Itt kapcsolódik azután bele a gyógypedagógiai iskola a gyermeknevelés nagy komplexumába, amikor állandó érintkezést tart az elemi iskolák kislétszámú osztályaival, a fiatalokúak bíróságával, rendőrséggel, gyermektelepbizottsággal, megalakítja a szegény növendékeket segélyező helyi egyesületet, stb.

Természetesen, vannak nehézségei, különösen anyagi és szervezési nehézségei, az otthonnal ellátott gyógypedagógiai iskolának, de ha ezen nehézségek megynként, a különleges helyi viszonyoknak megfelelően oldatnak meg, úgy ezek nem legyőzhetetlenek, miként ezt a városunkban felállított erdei-iskola példája mutatja, amelynek fenntartója Vasvármegye és Szombathely megyei város.

Az értelemfogyatékosok megmentésénél, fenti elgondolás szerint, tekintettel kell lennünk hazánk jelen viszonyaira. Csonkaságunk, nehéz gazdasági helyzetünk mellett alig hihető, hogy a „gyengetehetségűek” kiegészítő-iskolái mellett külön szerveztetnek a „gyengetehetségűek” gyógypedagógiai intézetei. Speciális magyar viszonyainknál fogva, tehát a külföldtől eltérően kell megoldanunk a kérdést, s miként a múltban, a jövőben is éppen ez bizonyítja a magyar gyógypedagógiai irányzat eredetiségét és életrealitását.*)

*) A t. cikkíró úr a fentiek szerint a kiegészítő-iskolát elveti és az összes gyengeelmű gyermekek nevelését zárt intézetben kívánja megoldani. Világos okfejtése sok értékes gondolatot vet fel. Ne feledjük azonban, hogy az értelmi fejlődésükben tartósan korlátozott gyermekek közt vannak olyanok, akiket csak zárt intézetben lehet tartani és vannak — még pedig nagy többségben — olyanok, akiknek zárt intézetre szükségük nincs, mert externátusi nevelés mellett is jól előkészíthetők az életre. Németországban pl. több száz zárt intézetet tartanak fenn, de emellett több százezer értelemfogyatékos gyermeket kiegészítő-iskolában nevelnek fel igen szép eredménnyel. Nem lenne-e felesleges kiadás — és lehetséges volna-e egyáltalán — az utóbbiakat zárt intézetekben elhelyezni?

Hazánkban ma legalább ezer olyan gyermek nő fel, akit okvetlenül zárt intézetben kellene elhelyezni, de nincs hova. Ezeknek tehát kellő számú zárt intézetet kell felállítani. Amíg ezek nincsenek meg, korai lenne azon vitatkozni, hogy az externátusban is jól és olcsón felnevelhető, vagy *tízezer* gyengeelmű részére — mert legalább ennyiről van szó — állítsunk-e zárt intézetet!

Igen, állítsunk kellő számú zárt intézetet a rászorulóknak, de a többit, a gyengeelműség könnyebb eseteit, úgy látszik, ezután is a sokkal olcsóbb kiegészítő vagy más nevű, de externátusos iskolai rendszer mellett kell majd felnevelnünk. Az utóbbiak helyes, — az eddigénél jobb megoldásáról lenne most szó. (ém.)

BESZÉDPEDAGÓGIA.

Irtá: MICHELS FÜLÖP.*)

Pedagógiai rész.

Áttérve most már a siketek megszólaltatásának mikéntjére, már félig-meddig ismert, vagy könnyen kihámozható tényekkel kell csak foglalkoznom és ecsetelnem azt, hogy a természetes beszédfejlődés törvényszerűségeit miként törekszünk a siketek megszólaltatása kapcsán érvényesíteni.

„A gyermek beszéde a külső benyomások és a belső diszpozíciók folytonos öntudatlan együtthatásának, e két momentum egymáshoz közeledésének, konvergenciájának az eredménye“ mondja Stern.¹⁾ E két momentum: az aktuális beszéd-szükség és a beszélő környezet együtt-hatásának különböző érvényesülései szerint alakul ki majd különbözőképpen a siket gyermek beszédfejlődése épúgy, mint az idegen beszéd-szokás elsajátítására törekvő halló egyéné.

A siket gyermek megszólaltatását, beszéd-szokásra nevelését egyrészt a természetes beszédfejlődés mintájára egészen az aktuális egyéni, bio-szociális érdekből fakadó beszéd-szükség kielégítése kapcsán, másrészt a beszélő környezet hatásának minél teljesebb biztosítása mellett kell fogatosítani.

I. A beszéd-szükség az egyéni élet mélységeiből felfakadó két tendenciából táplálkozik. Az egyik az érzékszervi ingerekre való állandó szomjúhozás ténye, az érzékelés szüksége; a másik pedig az önfenntartást és önbiztosítást szolgáló támadó és védekező tevékenységek hatásossága iránti törekvés, a hatáséhség jelensége.

1. Az érzékletek iránti szükség, mely mindig a pszihofiziológiai organizmus aktuális befolyásoltsága, tehát aktuális pillanatnyi állapota szerint alakul, közvetlenül az a tényező, amely megindítója az állati és emberi mozgásoknak. Nézzük meg ezt a szükségletet közelebbről:

a) Már fentebb láttuk, hogy az ingerszükséglet differenciáltsága szerint alakulnak és komplikálódnak az ingerszükséglet kielégítését szolgáló mozgási folyamatok, ténykedések. A Stern²⁾ által említett „Drang nach motorischer Entladung“ tulajdonképpen új érzékleti állapotok felé, mint mozgásproduktumok felé való törekvést jelent, eltekintve most attól, hogy ez a törekvés messzebbfekvő biológiai célt is szolgál.

b) Az érzékleti szükség, vagy a külvilággal való kontaktus szükségessége, mely mint biztonsági és védelmi állapot jelentkezik, tulajdonképpen az érzékszervek tevékenységi szükségével egyet jelent. Fejlett érzékszerv, fejlett, differenciált érzékelésre éhes és azért az összorganizmus az érzékszerv alkalmazkodási képességével és mozgási berendezéseivel fejlett, megfelelően differenciált érzékelési lehetőségek előidézésére törekszik. Így a fejlett egyensúlyozási érzékkel bíró kétlábú lények: a madarak és az ember, a fejlett labirintussal szervi összefüggésben állóan fejlett füllel és ennek következtében fejlett hangadóképeséggel is rendelkeznek. Az éneklő madarak és az ember differenciált hangadási képessége döntő bizonyítéka az érzékelési szük-

*) Minden jog fenntartva.

1) Clara und William Stern: Die Kindersprache. Leipzig 1907.

2) Clara und William Stern: Die Kindersprache. 1928.

ség és a mozgási készség együttes differenciálódásának. Naunyn*) az éneklő madarak csicsérgése és a kised gagyogása között összefüggést lát. Ez az általa „Lokazitát”-nak nevezett jelenség úgy tekinthető, mint a hallási ingerek differenciált szükségletének differenciált kielégítője. Az érzékszervek uralma alatt álló ez a kielégítő tevékenység nemcsak a megfelelő mozgási berendezés működésére hat fejlesztőleg, hanem már önkénytelen szociális működést is fejt ki, amennyiben értesítőleg hat a homogén közösségre.

c) A csecsemő tulajdonképeni beszélését megelőző gagyogás: hangzó, kifejezéses mozgási játék. Ennek élettani rendeltetése, egyrészt a környezetét a gyermek testi-lelki állapotáról értesíteni, másrészt a gyermeknek a beszédszervei fölötti uralom fokozatos biztosítása. Ilyen játékos tevékenység nélkül, amely a beszédmozgások összes lehetőségeit kimeríti, a beszédmozgásoknak komplikált, pontos és tökéletes együttműködése, összerendeződése nem alakulhatna ki. Amint azt egyik tanulmányomban kimutattam,**) a kised először a hangadás és a hangmodulálás mozgásait tanulja uralni; majd a hangadással párosult, úgynevezett zöngés artikulációs mozgásokat keríti hatalmába, hogy azután a hangadás nélkül járó zöngétlen artikulációs mozgások végső uralmával a beszélés izommozgási technikája fölött győzedelmeskedjék.

d) A mondottak alapján az ember azt hihetné, hogy a tökéletesen siket gyermek nem produkálhatna hangzó kifejezéses mozgásokat. A mindennapi tapasztalat azonban azt mutatja, hogy nincs olyan siket csecsemő, vagy kised, aki kisebb-nagyobb mértékben hangosan ne sírna, ne nevetne és ne gagyogna. Az igaz, hogy ezek a hangzó kifejezéses mozgások, különösen tökéletes siketség eseteiben, főképen csak a hangoztatás és ezt a hangoztatást a véletlenség szerint módosító mozgásokból kerülnek ki. Az ilyen, írásban alig visszaadható mozgási produktumok így festenek: aaaaaaa, eeeeeeee, mmmmmmm, nnnnnnnn, nvnvnvnvn, nananana, aaaajjja, stb. Ezekkel azonban nem hallási ingerszükségletet elégítenek ki a kis siketek, — hiszen nem hallanak — hanem vibrációs érzékenységüknek adnak tápot. A hallási maradványnyal is bíró kis siketek, hallási képességük foka szerint, már artikulációs mozgásokkal is törekszenek úgy hallási, mint vibrációs ingerszükségleteik kielégítésére. Az ide vonatkozó gagyogási folyamatok az én, megfigyeléssel gyűjtött feljegyzéseim szerint a következőképen hangzanak: eeejjjapap, jajojjaaa, taaaallllaaaajjjj, tallaaajjopaallaaajj, talinpalin-litala, uuubuueeebeeee, pfffff, pfffffff stb. A siketeknek ilyen és hasonló gagyogási folyamatai rendszerint egyéb játékos ténykedéseik kíséretében szoktak jelentkezni. Ezek az önkénytelen, egyénként változó gagyogások mindenkor kivétel nélkül hosszabb hangzási folyamatok, mind produktumai ugyanilyen időben lefolyó beszédszervi összerendezett mozgási folyamatoknak. A siket gyermeknek ez a gagyogási tendenciája eddig kihasználatlanul maradt energiát jelent. Ezt az energiát a beszédpedagógiának teljes mértékben hasznosítania kell a jövőben.

e) Itt van helyén már most is odavetőleg megállapítani azt, hogy a beszélni megtanított siketek nem hallják saját beszédüket, hogy be-

*) Prof. Dr. B. Naunyn: Die organischen Wurzeln der Lautsprache des Menschen. München, 1925.

**) Michels Fülöp: A beszédszervek beszédmozgásainak formális fejlődése a halló gyermeknél. Budapest, 1926.

szédmozgásaik nem a beszédhallási benyomásoknak, illetőleg emlékképeknek, mint determináló utaknak, pályáknak hatása alatt folynak le, hanem hogy a beszédmozgások által okozott tapintási érzéletek és azok emlékképeinek, az úgynevezett logokinesztéziás folyamatoknak az uralma alatt állanak, hogy a siketek, akik hozzánk szólnak, önmagukra tapintási beszéddel hatnak vissza, hogy egymásközött pedig látható beszéddel beszélnek.

f) A siket gyermekeknek az előbb megismertetett, egyénileg különböző formában jelentkező, imént körülhatárolt beszédszervi mozgási készsége az ő megszólaltatásuk kiindulási pontja.

Papírtölcsérbe való dudálással, dudáltatással, az előmutatott kifejezett vibrációs változások differenciált észrevételése arányában a dudáltatás erősítésével és gyengítésével, hosszabb és rövidebb időközökben való megszakíttatásával: — a dudáltatás ritmizáltatásával, — hangoztatási készségének önkényes differenciálására képesítjük a növendékeket. Pl *uuu u u, uuu u u, uuu u u, aaa a a, aaa a a, aaa aa* stb. Az ilyen vibrációs játék az újság ingerével hat és igen kedvelt szokott lenni. A hangadás szerveit az ilyen játékkal teljesen engedelmessé és természetes működésűvé lehet tenni.

g) Külön kell szólnom az egyszer már kiváltott, új beszédmozgási elemek ritmizálási szükségességéről. A ritmizáltatással az új beszédmozgások által okozott logokinesztéziás folyamatoknak kifejezettségét ezzel könnyű megláthatóságot, felfoghatóságot és e könnyű felfoghatósággal járóan könnyű reprodukálhatóságot biztosítunk. A kiváltott új beszédmozgások és beszédmozgási folyamatok ritmizáltatásával biztosítom az azok fölötti rendelkezési készséget, azok lendületes és automatikus lefolyását és biztos hatását.

Egy-egy új beszédmozgási elemet két-három ritmikus mozgásformával is meg szoktam kötni. Pl. — · · | — · · | — · · | , vagy · — | · — | · — | , vagy · · — | · · — | · · — | stb.

A ritmikus mozgás ugyanis a mozgásban rejlő ható energiát dinamikus csomókba gyűjtve jobban hasznosítja, mint a monoton, lendület nélküli mozgás. Ritmikus mozgással sokkal jobban halad előre a munka. A kifejezetten ritmikus beszéd hatása alól alig képes valaki magát kivonni. Épen a kifejezett konvencionális beszédritmus az, amely fölött a beszélni tanuló kisdud már akkor uralkodik fölényesen, amikor még csak gágyog és beszédfejlődésének még nagyon is az elején van, amikor még a legegyszerűbb artikulációs mozgásokra sem képes, amikor pl. még csak „aie, aie”-t mond, „add-ide” helyett. A gyermek ritmikusán, melodikusan dudol, mielőtt beszélni kezdene. A kis gyermek minden beszédbeli megnyilatkozásának ellenállhatatlan varázsa az ő kifejezett tempójú, dinamikus és melodikus, tehát hármas összetételű beszédritmusában leli magyarázatát. Ez az a beszéd, amely affektusos természetével teljes érzelmi együttrezgést vált ki a környezet lelkében és a gyermek érdekében már hatásos szociális funkciót végez.

Mint minden ritmikus tevékenység, úgy a ritmikus beszédbeli tevékenység magára a tevékenykedőre is élénkítőleg, felvillanyozólag hat vissza és azt kellemes tevékenységi érzésekkel tölti el. Amikor tehát a kis siketek beszédbeli teljesítményeinek első formális követelményeül a kifejezett ritmikus reagálást állítjuk, akkor teljesen a természet átértett útmutatását követjük, hasznosítjuk, tehát eddig kihasználatlan energiával dolgozunk.

h) A hangadás szerveinek: a beszédkilégzésnek és a hangszallagok együttműködésének iskolázása után, az egyes artikulációs mozgási elemek kiváltására és ezeknek az elemeknek beszédmozgási automatizmusokká való konstruálására tér át a siketek beszédpedagógusa.

Itt volna a helye leírni azt a technikát — a fogásoknak azt a rendszerét, — amellyel a siket gyermeknél — tisztán reflektorikus módon — minden beszédmozgás, kivétel nélkül hozzáférhető. Beszédpedagógiának az a része: *A beszédmozgástan* című fejezete, külön előadás-sorozat tárgyát képezhetné. Elég annyit megjegyezni, hogy, minthogy a hallási ingerek a siketre nem hatnak és nála beszédmozgás kiváltására fel nem használhatók, azért azokat főképen látási benyomások-sorozatában, a kiváltás egyik formájában, illusztráltam. A látott vagy tapintási benyomásokkal váltjuk ki játékosan, amint azt a papírduda esetében a kiváltás egyik formájában, illusztráltam. A látott vagy tapintott objektív hatás, pl. hólyagfelfúvás, vagy az ajkak közé vett, morgással megrezgetett papírszelet érzékeltetése, vagy a beszédmozgás közvetlen láttatása, pl. papapa, vagy megtapinttatása pl. vavavava és különféle formában való ritmizáltatása, reakcióképen a legtöbbször azonnal megadja a siket gyermeknél célzott beszédmozgást.

i) Itt főképen az fogja leköthetni az érdeklődésünket, hogy miképen hasznosítunk minden új beszédmozgást azonnal a beszédmozgási automatizmusok kialakításánál. Ezt a következőképen törekszünk szemléltetni:

Új beszédmozgási elemek:	Új beszédautomatizmusok az 1—6 hétről:	Jelentés:
papapapapa	papapápa .. — —	jó napot!
pápápápá	papapapp .. —	enni akarok!
vavavava	papavava ...	kérek vizet!
tetetete	papatete ...	haragszom rád!
bababababa	babatete ...	te kis gyerek, baj lesz!
ottottott	ottapapa — ...	bejött a bácsi!
	ottababa — ...	ott a kis leányka!
	tete, ottapapa .. — ...	vigyázz, meglátnak!
	ottapap — . —	ott a tisztelendő úr!
	ottabábu — . — —	ott a baba!
	ottatót	
	ottapáva	
	tebuta	
kakakaka	kapott	
	ottakabát	
	ottabot, tete	
	kapottbábut	
	tebutababa	
	tebutapapa	
	katóbaba	
lálalálá	pálbaba	
	lalababa	
ememem	tollatvettem	
	látom stb. stb.	

j) Amint látni, mindig elég hosszú és mindig hosszabbodó és komplikálódó beszédmozgási egységek utánzására, majd automatikus, értelmes felhasználására képesítjük siket növendékeinket, mindig teljesen kihasználva a már megszerzett beszédmozgási készséget.

A fent körülírt ritmizáltatással feloldjuk az egyes mozgási elemeket beszédmozgási érzetükhöz való kötöttségük alól és azokat már a ritmikus beszédmozgási egységek ritmikus tapintási benyomásfolyamatának egészével kötjük meg és tesszük engedelmissé. Így pl. teljesen felesleges, hogy a siket gyermek önmagában tudja elvégezni a „k” mozgását, ami önmagában végrehajtva igen nehéz; elégséges, ha a megfelelő beszédmozgásra a már végzett beszédmozgási folyamat logokinesztéziás összemlékképének a hatása alatt talál rá.

Az előbbi, szavakra nem bontott, de már értelmet adó betűsorokkal azt akarom mondani, hogy nem hangok kiejtésére képesítjük siket növendégeinket, hanem ellesett gagyogási folyamataikat utánozva, utánoztatva, tehát természetes tendenciájukat követve és kielégítve, már hosszú és mindig hosszabbodó beszédmozgási folyamatok produktálására és azoknak céltudatos felhasználására tanítjuk őket.

Érdekes tanulságot nyújtottak a siketeknek a hosszabb beszédmozgási folyamatok iránti tendenciáját illetőleg az ő hibás beszédbeli reagálásaik és önkénytelen beszédmozgási játékaik. Pl. a „papapapa”-ra majdnem minden növendék kezdetben ilyenformán reagált: papapa, papapa alig tudván magát kielégíteni folytonos hangoztatásával, hiába keresvén a mintával való megegyezés érzését. A már megtalált helyes reagálásoknak végnélküli monologikus és tökéletes ritmikus folyamatokban való megismétlődései is rámutatnak a hosszabb beszédmozgási folyamatok természetességére és szükségességére. Az egyik gyermek a papapapa-t hajtogatja folytonosan, meg nem szakadó megismétlődésekkel, míg a másikat a papatete köti le spontán, szünni nem akaró tevékenységgel. Mindenki játékosan azt a beszédmozgási egységet gyakorolja önkénytelenül, amellyel még teljesen meg nem barátkozott, amely nyújtott érzékleteivel még az újság ingerével hat, amely tehát még nem automatizálódott teljesen. E tekintetben siket növendégeim teljesen úgy viselkedtek, mint saját gyermekeim annak idején, természetes beszédfejlődésük folyamán. Növendégeimnek ez a viselkedése azt mutatta, hogy a helyes úton járunk, ha kezdettől fogva tudatosan törekszünk hosszabb és mindig hosszabbodó, beszédmozgási automatizmusok közvetítésére.

k) Minél inkább haladunk előre, annál inkább szünik meg a beszédtechnikai korlátozottság és annál inkább közvetíthetjük teljesen a gyermekcsoport aktuális legnagyobb beszédszükségletével kapcsolatosan és a halló környezet beszédszokásának megfelelő formában az új beszédmozgási automatizmusokat. Először a „papavava” mozgási egységgel kér vizet a siket növendék, majd egy-két hónappal később a „kérek vizet” kifejezéssel. A tanév vége felé ugyanezt a beszédszükségletét már ilyen komplikált tehnikával elégtí ki, mint: „Szomjas vagyok, szabad-e kimennem?” A beszédbeli technika komplikálódását a beszédszükség differenciálódásával való párhuzamában már Lux is észrevette.*) E tekintetben szintén hűen törekszünk a természet útmutatását követni.

*) Lux Gyula: A nyelv. Budapest, 11. lap.

A G Y A K O R L A T B Ó L.

TANULMÁNYUTAM ITÁLIÁBAN.

Irta: KOLESZÁR JÓZSEF.

Erkölsileg fogyatékosak ügye. A büntettes és züllött fiatalokkal szemben követendő különleges bánásmódra nézve Olaszországban az 1889-iki Btk. intézkedett első sorban. E szerint nem vonható büntetőjogi felelősségre a 9 évnél fiatalabb gyermek (nálunk a 12 évnél fiatalabb.) De ha a bűncselekmény olyan, mely egy évnél hosszabb szabadságvesztéssel volna büntetendő, elrendelhető az ilyen gyermeknek nagykorúságáig tartó, zárt intézeti nevelés. (Olaszországban a nagykorúság a 21. év betöltésével veszi kezdetét.) Ilyen nevelőintézkedések alkalmazhatók a 18. életévüket még be nem töltött, züllött fiatalokkal szemben is. Ebben a törvényben a multhoz képest haladást jelent s egyúttal a legfontosabb az a rendelkezés, hogy a 18. életévüket még be nem töltött fiatalok bűnösöket a büntetés végrehajtása alatt el kell különíteni a felnőttektől.

Az 1904. évi törvény hatása alatt már kezdett kialakulni a fiatalok feletti külön bíraskodás gyakorlata is, az 1910.-i törvény pedig meghozta Olaszországban is a kor szellemének megfelelő igazságügyi intézkedéseket. Ez a törvény kimondja, hogy a fiatalkorúval szemben a bírói intézkedés nem büntetés, nem megtorlás, hanem csupán nevelőintézkedés s 4 korhatárt különböztet meg, mégpedig a 9, a 9—14, a 14—16 és 16—18 évek közt. A ftk. bíróságának hatásköre csak az első három korhatárra terjed ki. (Nálunk a korhatár 12—18 év.)

Nem céлом az olasz Btk. ismertetése, csupán csak rövid visszapillantást vettem azokra a törvényes intézkedésekre, melyek Itáliában a fiatalok bűnözőkkel szemben napvilágot láttak. Az itáliai törvényhozás a fiatalok bűnözése elleni védekezés kérdésében mindig lépést tartott a többi művelt állammal. További céлом még az is volt, hogy rámutassak a nálunk és Itáliában fennálló különbségekre, melyek főleg a korhatár tekintetében mutatkoznak, hogy a nevelőintézkedések megvalósítására szolgáló intézetek ismertetésénél erre ne kelljen külön kitérnem. Végül megjegyzem, hogy az 1910. törvény sem áll fenn már teljes egészében, mert, amint alább látni fogjuk, a fasiszta kormányzat e tekintetben is sok üdvös és célszerű módosítást léptetett életbe.

Az erkölsileg fogyatékos gyermekek védelmére, nevelésére, oktatására és kiképzésére szolgálnak Olaszországban fiúk részére az állami javítóintézetek és a fiatalok fogházai, a lányok részére pedig az apácák vezetése alatt álló patronázs-leányotthonok, melyek szintén az igazságügyminiszterium felügyelete alatt állanak. Állami leányjavítóintézetek, vagy ftk. leányok befogadására szolgáló állami fogházak most már nincsenek. Ezek az állami javítóintézetek, ftk. fogházai és patronázs-leányotthonok a prevenciót is szolgálják. T. i. a javítóintézetek első sorban csak az erkölsí romlás veszélyének kitétt 8—16 éves fiatalokat fogadják be s csak másodsorban a 9—18 éves bíróság beutalt oly fiatalokat, kiket a bíróság, inkább védelem céljából, utal be. Az előbbieket a 8—12 évesek és a 12—16 évesek csoportját alkotják, ezek vagy szülői kérelemre, fékezhetetlen magaviselet

miatt, vagy a patronázs egyesületek kérelmére, anyagi vagy erkölcsi elhagyatottság miatt kerülnek ide. Az utóbbiak a bíróság előtt előforduló enyhébb esetekből rekrutálódnak. A szülői kérelemre befogadott 8—16 évesek tartásdíja fejében a szülők vagy hozzátartozók napi 5 líra (1.65 P), illetve a szegényebbek napi 2.5 líra (82 fill.) tartásdíjat fizetnek az intézet pénztárába. Az összes személyi és dologi kiadások figyelembe vételével az állam terhére egy gyermek egy napi tartásdíja átlagban 14 lírába (4.62 P) kerül az államnak, ami elég magas összeg. A bíróság beutaltak tartásdíja behajthatatlanság esetén az államkincstárt terheli.

Azok a 9—18 éves fiatalok, kik súlyosabb beszámítás alá eső bűncselekményt követtek el s akikkel szemben a fiatalok bírósága a zárt intézeti nevelést rendelte el, nem a javítóintézetbe (riformatorio), hanem a fiatalok fogházába (Carcers Giadiziario per Minorenni) kerülnek.

A javítóintézetek, a fiatalok fogházai, valamint a patronázs-leánynevelő otthonok és a fiatalok bűnözésének megelőzését szolgáló többi intézmények az igazságügyi miniszterium főhatósága alatt állanak, ügyeiket az igazságügyminiszteriumban székelő főigazgatóság, (Directione Generale Istituti di Prevenzione) önálló hatáskörrel intézi.

Lássuk most már a javítóintézeteket és a fiatalok fogházait külön-külön.

Nemcsak a társadalmi jellegű patronázs-leánynevelő intézeteket, hanem az állami javítóintézeteket is valamely szentről, vagy valamely nagyhirű pedagógusról nevezik el. Pl. a római áll. javítóintézetet a XIX. század egyik nagyhirű olasz pedagógusáról, Aristide Gabelli-ről nevezték el: (Regio Riformatorio „Aristide Gabelli.”) Igazgatója Cav. Uff. Salvatore Belfiore. A nápolyi javítóintézet címe: Regio Riformatorio „Gaetano Filagorieri.”²⁾ A fiatalok nápolyi fogházának teljes címe: Carcers „S. Eframo” per Minorenni.³⁾

Akarmelyiket nézzük, valamennyi a város külső periferiáin elterülő, több mint 100 éves, nagy, barátságosan külsejű, belsejében szigorúan zárt, zordon, börtönszerű épület, mely korábban más célokat szolgált s ez a megállapítás inkább a római, mint a nápolyi javítóintézetre érvényes, mert ez utóbbinak zordonságát némileg enyhíti a délszaki növényekkel, pálmákkal beültetett 2 tágas udvar.

A római javítóintézet, mint ilyen 1893. óta áll fenn, épületét XI. Kelemen pápa építtette 1703-ban, korábban már többféle közcélt szolgált. Volt ez már felnőtt férfiak, majd felnőtt nők börtöne, katonai lakotanya, sőt Garibaldi csapatai is tanyáztak benne. Sietek megjegyezni, hogy a fasiszta kormányzat máris sok célszerű átalakítást végzett rajta, utóbbiak az átalakítás már a befejezés felé haladt. Az intéző körök tudatában vannak, hogy az épület még ilyen, átalakított formájában sem felel meg a mai kor igényeinek s a modern javítónevelés céljainak, de Salvatore Belfiore igazgató kijelentése szerint az épületet a Műemlékek Országos Bizottsága műemléknek nyilvánította s így annak nagyobb átalakítása, vagy lebontása s a célnak megfelelő felépítése törvénybe ütközik. Kifejezte azonban azt a reményét, hogy a fasiszta kormány módot talál rá, hogy a javítóintézet rövidesen a kor igényeinek megfelelő hajlékban nyerhessen elhelyezést.

¹⁾ Róma, Via S. Michele 26. ²⁾ Napoli, Salita Ponte Corvo. ³⁾ Napoli, Via S. Rosa.

Idegennek csakis a főigazgató engedélyével lehet belépni az intézetbe, melynek felmutatása után a nagy vasajtó kitarul előttünk s szűk és sötét folyosóról az igazgatói irodába jutunk. Sírí csönd mindenfelé, növendéknek nyoma sincs, még a növendékek zaját sem hallani. Szinte félelem fogja el az embert, mely csak az igazgató nyájas, szeretetre méltó fogadtatására oszlik el, ki mindenben lekötelező udvariassággal állt rendelkezésemre s személyesen kalauzolt, míg az intézetet töviről-hegyire megnéztük.

Az intézet növendéklétszáma 170, kik közül évente átlag 50 nyer kihelyezést s ugyanannyi újat vesznek fel. Ez az egy intézet Rómából és környékéről kapja növendékeit, erre elegendő, torlódás vagy nagy hiány nem szokott bekövetkezni. Minden nagyobb városban van hasonló javítóintézet.

Az intézet személyzete áll az igazgatóból (revisor), ki az összes nevelés- és oktatásügyi, adminisztrációs és gazdasági ügyeket intézi; a helyettes igazgatóból (vice-revisor); egy felügyelőből, ki a személyzet szolgálatát szabja meg s arra felügyel; 6 tanítóból, kiket szelíd lelkületű, erre a pályára hivatást érző elemi népiskolai tanítók közül alkalmaznak, akik a tanítást s a nevelést látják el; megfelelő számú ipari művezetőből, csak jobb iparosok közül valók s a növendékeket ipari kiképzésben részesítik; végül felügyelőkből, kik a növendékekre a tanítási és munkaidőn kívül, továbbá éjjel felügyelnek. Van még bejáró orvos s minden felekezetnek egy-egy bejáró lelkésze. A tanítóktól (maestro) az elemi népiskolai tanítói képesítésen felül más előtanulmányt nem kívánnak. A háború előtt volt szó a külön szakképzésről, de a terv épen a háború miatt elmaradt.

A főigazgató az áll. tisztviselők VI. fizetési osztályának megfelelő fizetést kapja, az igazgató a VII-ben, a tanítók elérhetik a VIII-at. A javítóneveléssel foglalkozó tanszemélyzetnek egyesülete nincs, a javítóneveléssel kapcsolatban felmerülő esetleges pedagógiai problémákat házi értekezleteken vitatják meg s javaslatukat a főigazgatósághoz terjesztik fel, mely azok felett saját hatáskörében végérvényesen dönt. A háború előtt volt szakkérdések megvitatására szolgáló szaklapjuk, azonban ez a háború alatt megszűnt, de az igazgató szerint most már rövidesen újra életre fog kelni.

A felügyelők az 1905. év előtt még egyenruhás örkök voltak, azóta már polgári ruhás egyének teljesítik ezt a szolgálatot.

Az igazgatói irodából szűk, sötét és barátságatlan folyosókon át nagy, 3 emeletnyi magasságú csarnokba jutunk, melyben két oldalt padok vannak elhelyezve. Ez tulajdonképpen a templom, melynek szemben fekvő oldala a függönnyel elzárt oltár, jobb és baloldalán pedig, 3 emeletnyire egymás mellett és egymás felett, 180 magánzárka van elhelyezve. A hátsó oldal felől a folyosóra nyíló ajtó van. A növendékek éjszakára kivétel nélkül ezekben az egyes zárkákban vannak elhelyezve, melyek formára, nagyságra, berendezésre nézve teljesen megégyeznek a mi feyintézeti magánzárkáinkkal.

Napsugár nem igen jut ide s bár ragyogóan tiszták, mégis kevés a levegőjük, dohosak, barátságatlanok s ennek a bélyege a növendékek arcszínén is visszatükröződik. Közös terem nincs. Szomorúan gondoltam arra, hogy ez a magánzárkakkal súlyosított börtönrendszer milyen romboló hatást gyakorol a 8—18 éves, legnagyobbbrészt még nem is bűnöző, csak az erkölcsi romlás veszélyének kitétt, vagy az erkölcsi

romlásra hajlamos gyermeklelkekre. Az emeleteken találjuk a tantermet, ebédlőt és az ipari tanműhelyeket.

A tantermek szépek, tágasak, világosak és jól felszereltek, amelyekben komoly pedagógiai munka folyik s amelyekben eredményesen küzdenek az analfabétizmus ellen s a kultúra fejlesztése érdekében. Kellemes benyomást gyakorol a szemlélőre a szép, tágas, tiszta, erkölcsi vonatkozású jelmondatokkal ékeskedő, barátságos ebédlő terem. A növendékek élelmezése jó. Reggeli: kávé; löncs: leves, vagy makaróni, főzelék, gyümölcs; uzsonna: lekvároskenyér; estebéd: főzelék, gyümölcs, hetenkint háromszor hús. Naponként 70 dg kenyér.

Az ipari tanműhelyek nem modernek. Nincsenek villany-, sem gépi erőre berendezve, inkább csak háziiparszerűek. De a növendékek intenzív ipari kiképzésben részesülnek és az igazgató kijelentése szerint az állam szempontjából is gyümölcsözőleg tudnak termelni. Arra a kérdésemre, hogy az ilyen állami üzemek nem fejtenek-e ki káros konkurrenciát a külső iparosok rovására, kijelentette az igazgató, hogy nem, mert Itáliában az ipar és kereskedelem üzése nincs képesítéshez kötve, az ipar szabad s mindenki ott és annál szerzi be ipari szükségleteit, ahol kedve tartja s így szabad tere van a konkurrenciának is. Az intézetben a fa- és vasipar minden ága, ezenkívül a szabó- és a cipészipar van képviselve, de a vasiparon kívül a legfejlettebb a faszobrászat és fafaragás s e téren valósággal művészi dolgokat produkálnak. Arra a kérdésemre, hogy a kiterjedt arányú faszobrászat talál-e megfelelő piacot produktumai számára s hogy az ezen pályát kitanult, aránylag sok növendék talál-e pályáján megfelelő elhelyezkedést, az igazgató megnyugtató feleletet adott, melyet azzal indokolt, hogy Itália 45 millió lakosú állam, nagy idegenforgalma van, s így e téren is nagyobb a felvevőképessége, mint Csonka-Magyarországé s emellett az olaszok épen a szabad iparra való tekintettel, rendszerint nemcsak egy, hanem többféle foglalkozási ágban is szereznek jártasságot s mindenkör azt a foglalkozásokat veszik elő, amelyeknek a konjunktúra kedvez.

Dacára annak, hogy az erkölcsileg fogyatékosok nevelésének történetében gyakran olvasunk speciális olasz nevelési módszerekről, sőt *Lombroso* is, a kriminál-antropológiai iskola egyik világhírű reprezentánsa, ki a kriminálpszichológiai irányzat elvetésével a kriminálbiológiai irányzat hirdetője volt s felfogása mellett valóságos iskolát teremtett, olasz volt, mégis az ottani javítóintézetekben kifejezett irányú, speciális nevelési módszert nem láttam megvalósítva. Megfigyelésem, tapasztalásom s a szakemberektől szerzett értesülésem szerint az itáliai javítónevelőknek sincs még az erkölcsileg fogyatékosok pedagógiája tekintetében megállapodott, elméletileg és gyakorlatilag kialakult, általánosan vagy lokálisan bevált s helyesnek elismert nevelési módszerük. Ők is még csak tapogatóznak e téren s az adott helyzethez képest intuitíve járnak el.

Minden pedagógus a szigorúan előírt általános rendtartás és kötelező jogi szabályok keretein belül, normálisokra szabott s azoknál bevált egyéni módszert alkalmaz s aszerint, hogy a gyakorlat során helyes vagy hibás meglátásai vannak, külső felelősség nélkül jár el s így jól vagy rosszul irányítja a rábízott gyermek sorsát. Szakpedagógiai eljárása nem alapszik növendékei érzelmi-, értelmi-, akarati- és ösztönéletének analizálásán, mert erre szakszerűen képesítve nincs s ha mégis a gyakorlat által elősegített intuícioja révén a lelki élet e területein mutatkozó rendellenességek jelenlétét, mint az erkölcsi fogya-

tékosság előidézőit fel is ismeri, az ezek kiküszöbölésére irányuló didaktikai eszközök igénybevételére nincs módja, mert vagy nem ismeri azokat, vagy pedig a különleges mesterséges nevelői behatás alkalmazásában a szigorúan előírt s mindenki számára kötelező rendtartás betartása ebbeli törekvésében megakadályozza.

Az általános nevelési elv Itáliában is — úgy, mint minálunk — az értelmi nevelés és a pályára való kiképzés, vagyis a fiatalok erkölcsi cselekvéseit a helyes értelem alapján irányítják s arra képesítik, hogy az intézetből kikerülve, kenyerét saját erejéből és tisztességesen meg tudja keresni, ne kerüljön abba a helyzetbe, hogy létfenntartásának biztosítása végett, az ehhez szükséges anyagi feltételek megszerzése tekintetében a bűnös útra térni legyen indítatva vagy esetleg kényszerülve.

Sajnos a rendelkezésemre állott idő rövidege s anyagi erőim szerény volta miatt nem volt alkalmam tanulmányozni a teológiai irányzat alapján működő olaszországi *Don Bosco* intézeteket. Am megállapításom szerint az állami intézetekben is — lehet, hogy csak ösztönyszerűleg, de speciális módszer után kutatva — ezt az irányzatot láttam meghonosítva s hogy kiválóan jó eredménnyel, azt a római javítóintézet igazgatójának statisztikája bizonyítja, mely szerint az onnan kikerülő növendékek 94%-a teljesen megjavul s tisztességes, hasznos tagja lesz a szabad társadalomnak. Az apácák által vezetett patronázsleánynevelő otthonokban kifejezetten érvényesül a teológiai irányzat, míg a *Lombroso*-féle kriminál-antropológiai, illetve kriminál-biológiai irányzat inkább a felnőtt bűnözőkkel szemben követett eljárásnál érvényesül olyan mértékben, mely az e téren működő szakembereknek értékes tanulmány alapjául szolgálhat.

Amilyen ridegeknek, valósággal börtönszerűeknek találtam az itáliai javítóintézeteket, olyan jóleső s megnyugtató érzéssel láttam azt a szeretetet és melegséget, mely ezen intézetek belső, szellemi életét jellemzi.

Az újonnan befogadott növendék 15 napon át teljesen el van különítve, ez idő alatt az igazgató, a tanító s a felekezete szerinti lelkész igyekszik őt pedagógiailag és pszichológiailag megfigyelni s ugyanezen idő alatt szomatikus vizsgálaton esik át. Ha a befogadáskor még nincs 12 éves, akkor a 8—12 évesek csoportjába — mely csoport a földszinti magánzárkákban van elhelyezve — nyer beosztást s csak iskolába jár, szabad idejében játszik, sőt szülői felügyelet mellett az intézeten kívül is tehet sétát. Ilyen kísérlet mellett moziba is mehet.

Amint a 12. évét betöltötte, minden kötelezettség nélkül látogathatja a tanműhelyeket, kívánsága szerint a szerszámokat is kézhez kapja s amely iparág iránt hajlamot érez, abba nyer beosztást megfelelő kiképzés céljából. Ekkor már a 12—14 évesek csoportjában az I. emeleti zárkák valamelyikében helyezik el. Képességvizsgálat, pszihotehnikai vizsgálat nincs.

A III. emeleti magánzárkákban elhelyezett harmadik csoport az iparukban haladó növendékek csoportja.

Amint látjuk, a csoportbeosztás, mely a családrendszerre emlékeztet, itt is megvan, de semmi pedagógiai értéke nincs, mert egyrészt a magánzárka-rendszer kizárja a családrendszer fogalmát, másrészt a beosztás a csoportokba kizárólag az életkor alapján történik, ami szintén ellenkezik a családrendszer céljával és lényegével.

A napirend szerint a növendékek reggel 6 órakor kelnek; 7-ig torna, fürdő, reggelizés; 7—9-ig iskolai tanítás; 9—12-ig munka; 12—2-ig löncs és pihenés; 2—6-ig munka; 6—7-ig fürdő, pihenés; 7-kor estebéd; utána studium; $\frac{1}{2}$ 9-kor lefekvés. Vasárnap van ének, zene, istentisztelet, önképzőkör.

A tanköteles korban levők az elemi népiskola, az iparostanulók a 3 éves szakirányú inasiskola anyagát tanulják.

Fegyelemsértés az igazgató kijelentése szerint ritkán fordul elő, szökés is csak a legritkább esetben. A testi fenytéket száműzték, mert az intézet szellemét XI. Kelemen pápának az intézet falain mindenfelé látható az a jelmondata irányítja, mely a felnőtteknek szól és így hangzik: „Hiába vártok jót a gyermekektől, ha ti nem tudtok velük szemben jók lenni.” Fegyelemsértés esetén legfeljebb 10 napig tartó magánelzárást alkalmaznak.

A javítónevelés felső korhatára a 18. életév (nálunk a 21), ezen túl senki sem tartható a javítóintézetben. Az új fasiszta törvény szerint a 18 éven felüliek, ha erkölcsileg még nem javultak, 3 évre dologházba utalhatók, visszaesés esetén ez újabb és újabb 3—3 évvel meghosszabbítható.

De a növendék 18 éves kora előtt is kihelyezhető, ha erkölcsileg megjavultnak látszik s iparában olyan előrehaladást tanúsít, hogy ennek alapján önálló kenyérkeresetre képes.

A KIRÁNDULÁSOK MEGSZERVEZÉSE A VAKOK INTÉZETÉBEN.*

Írta: PAPP SAROLTA.

Ha vak gyermekkel beszélve, beletekintek felémfordított világtalan szemébe, mindig az a különös érzés fog el, mintha egy tőlünk messzefekvő idegen világ rejtett titkaiba akarnék beelátni.

Idegen, külön világban élnek ők mindannyian, s onnan csak akkor tudjuk kivezetni, a mi világunkhoz közelebb hozni őket, ha nevelésükben új, az eddigiéknél célravezetőbb eljárásokat alkalmazunk.

E tekintetben, mint igen fontos megoldandó probléma vár reánk a kirándulások helyes megszervezése. A gyermek egészséges testi és lelki fejlődését el sem képzelhetjük frisslevegőjű, madárdalos erdő, napsugaras, virágos rét, szabadban való futkározás nélkül. Vak gyermekeink, kik csak olvasnak, vagy hallanak minderről, talán nem is érzik annyira hiányát, mert hozzászoktak már kicsi koruktól ahhoz, hogy a kertben csak párosával, felügyelet mellett sétálhatnak.

A tanár — ki feladatát nem csak a vakok intellektuális kiképzésében látja, de érzelmi, s képzetvilágukra is formáló, nevelő hatást akar gyakorolni — először is a vágyat ébressze fel lelkükben; vágyat, sóvárgást a természet, a napfény, a szabadság után. Érzékeltető-oktatás, olvasmánytárgyalás alkalmas idő arra, hogy észrevétlenül belelopja lelkükbe azt a vágyat, ami látó gyermekekében kifejlődik minden vezetés nélkül is. Vagy torna-órán egy-egy megjegyzés: majd tavasszal gyerekek, ha kint a zöldben játszhatunk, — akkor nem rúdra másztok majd, hanem igazi fára, stb.

És még mielőtt a szép idők beköszöntének, menjen ki maga terepszemlére: melyik hely lesz legalkalmasabb, ahol több természetrajzi, földrajzi ismeretet is szereshetnek egy kirándulás keretében. A Gellért-hegyet — bár közel van, s forrás és barlang is kínálkozik rajta — ne válassza első kirándulóhelyül. Mesterséges szerpentínutak amúgy sem nyújtanának helyes képet az igazi hegyről. De pl. a Hűvösvölgy, ahol széles erdei úton keresztül jutunk ki a füzes, nagy tisztásra, alkamasabbnak mutatkozik az első kirándulásra. Rajzolja le magának pontosan a

*) Szemelvény a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola hallgatóinak szemnáriumi munkálataiból. Vezető tanár: Schreiner Ferenc.

tanár az útát, az erdei tisztást, megjelölve azt az egy-két fát, ami elszórtan található rajta. Ezt a kis térképet aztán elkészíthetik a földrajzi órán vagy akár a slöjd-órán agyagból, mohából kirakva a rétet, enyvezett homokkal a szabad utat, s leszúrt ágacskákkal jelezve a fákat.

Hetekig tartó munkát ad ez a gyermekeknek, s ezalatt megismerik a kirándulásra kitűzött területet úgy, mint a tenyerüket. Ismert területen, ahol előre tudják: hol van egy árok, egy fa, vagy bokor, ott bátrabban mozognak majd, s ha nem is hancúroznak mindjárt úgy, mint a látó gyerekek, de nem fognak szánalmasan, félénken ide-oda tipegni. Sok megbeszélés előzzen meg egy kirándulást. Ne csak a sok új és érdekes dologra hívjuk fel a figyelmüket, amit majd látni fognak, — de tájékoztassuk őket előre útunk irányáról is. Mennyivel biztosabbak lesznek mozgásukban, ha a térben való orientálódási képességük által tőlünk függetlenebbeknek érezhetik magukat.

Disztingválunk kell azonban tanulmányi- és szórakoztató kirándulások között. A kettő céljának lényegében különbözik egymástól. Az egyik *inkább* érzelmi vonatkozású s a kedélyre hat; a másik *inkább* értelmi célzatú s a lelki tartalom gazdagítását szolgálja. Lakóhelyismertetést el sem képzelhetünk gyakori séta nélkül a környéken, bejárva a tanult helyeket, fogalmat alkotva az utcákról, terekről. Vagy pl.: egy-egy fatípust nem elég, ha csak egy letört ágacsán érzékeltetjük. Vigyük ki őket az erdőbe, ahol nagy csoportjait találják a tanult fáknek, növényeknek, mászszanak fel a fákra, hallgassák a madárfüttyöt, s találgassák: ugyan melyiknek a szava lehetett ez? Kedélyfrissítő mozzanatokat azonban javarészt a szórakoztató kirándulások nyújtanak, amiért e szempontból ezek is elengedhetetlenek s gyakoriságuk fölöttébb kívánatos.

Dolgozatot is írathatunk a kirándulásról. De ezt nehogy előre tudtukra adjuk: aztán mindent jól megfigyeljete, mert hazajöve le kell írnotok azt. Nem. Ne használjuk fel fegyelmzésre, ijesztő mumusként a dolgozatírást. De pár nap mulva, mikor már a sok új, friss benyomás rendeződni kezd, mikor az élmények kedves emlékekkel csillapodnak, akkor újítsuk, elevenítsük fel őket dolgozatírás formájában. Mennyivel kedvesebb lesz úgy a gyermek előtt, nem érzi azt leckének, hanem az elmúlt események intenzív újra átélésének.

A szórakoztató kirándulásokon elégedjünk meg azzal, ha növendékünk csak egy-két új földrajzi, vagy egyéb tanulmányai keretébe illő ismeretet szerez. Ne tömjük tele ilyen célokkal ezt a kirándulásunkat, Szenteljünk sok időt a játékra, szórakozásra. Kell, hogy az, aki a kirándulást szervezi, maga is vígkedélyű, játékos, felnőtt gyermek legyen, aki maga is közéjük áll a játékban, velük fogócskázik, velük dalol, együtt újjong, együtt érez minden gyermekével. Hiszen csak emlékezzünk vissza gyermekkorunkra. Kalitkából kiengedett madár volt lelkünk, mikor kiszabadulhattunk tanítónkkal az iskola szűk kereteiből és mint vidám csikó ugrándozhattunk a napsugaras mezőn, leheverhettünk az erdők lombjai alatt s szomjunkat olthattunk a tiszta patak csörgedező vizében. Legkedvesebb emlékeink ezek. S miért ne ébreszthetnők újra fel őket vak gyermekeink életében? Fusanak versenyt ők is a réten, s patakhoz érve gázoljanak bele a locsogó vízbe; keresgéljenek virágot az erdőszélen, s mindnekefelett tanuljanak meg ők is örülni, úgy örülni az életnek, a szép gyermekornak, ahogy mi tudtunk valamikor régen.

Lehetetlen, hogy egy ilyen jól sikerült kirándulás ne szántson mélyen a lelkükben, s kedves, derűs emlékeivel ne váltsa ki belőlük azt a közös vágyból ébredt, közös kívánságukat: „Menjünk minél többször kirándulni!”

S Z A K I R O D A L O M.

Dr. Zoltán Tóth: *Die Vorstellungswelt der Blinden.* VI+130 lap.
Leipzig 1930. J. A. Barth. 8.40 Rm.

A gyógypedagógiai tanárképzőnk igazgatójának „A vakok képzetvilága” c. művét már ismertettük. (M. Gyp. 1927. évf. 131. l.). A munka most megjelent németül, s a német kartársak is hozzászólhatnak az ott felvetett gondolatokhoz. *Dr. Tóth* munkája nemcsak a vakok ügyével foglalkozókat érdekli, hanem mindazokat, akik a gyógypedagógia tudományos értelmezése iránt érdeklődnek. Ezeknek álláspontját megerősíti a most német nyelven is megjelent munka. (ém.)

Dr. Szénásy József: *Az egészségügyi segédszemélyzet kérdéseiről.* Az „Országos Stefánia Szövetség” kiadványai. 59. sz. Budapest, 1930. 54 l.

A védőnők, ápolónők és bábák képzéséről van szó. Két évig tartó tanfolyamot tervez részükre a szerző, akinek csak hálásak lehetünk munkájáért, ha átérezzük, milyen nagy és fontos hivatást töltenek be az említettek a magyar gyermekvédelemben.
(ém.)

Dr. Illyefalvi I. Lajos: *I. Tíz év Budapest székesfőváros életéből a világháború után. A székesfőv. statisztikai hivatal kiadása. 1930. Zsebkönyvalak. 585. l. Ára 1 P. II. Budapest székesfőváros statisztikai zsebkönyve. XIV. évfolyam 1929. Zsebkiadás 190. l.*

Fellette becses útmutató mind a kettő. Nélkülözhetetlen mindenkinek, aki ezt a gyönyörű várost szereti, aki annak élete, berendezése, intézményei, népessége iránt érdeklődik. Csak az itt felsorakoztatott számokból látjuk igazán, mink van, mi a gyarapodásunk, mi a veszteségünk. Amióta lapozgatom, megszoktam, megkedveltem s mindennap többször kézbe veszem ezeket a kis könyveket, akárcsak a telefonkönyvet, a menetrendet, vagy a városi térképet. Hűen, biztosan tájékoztat mindenről. Amióta lapozgatom, még jobban megszerettem, mert megismertem szép fővárosunkat és hálás vagyok a főv. statisztikai hivatal fáradhatatlan igazgatójának, hogy ezekkel a kis könyvekkel megszerettette velem a száraznak mondott statisztikát, amely azonban nem száraz, hanem hű és élvezetes, mint a kristálytisza tükör. Intézeteinket is ismerteti.
(ém.)

Dr. Marja Grzegorzewska: *Psychologia Niewidomych (A vakok pszichológiája.) Tom I. Warszawa, 1930. 348 l.*

A szerző, mint a lengyel Gyógypedagógiai Tanárképző igazgatója, megírta a vakok pszichológiáját. A munka első kötete, mely az érzetekről és képzetekről szól, most hagyta el a sajtót. A második kötet az emlékezetről, a képzeletről, az asszociációkról, az intelligenciáról, a gondolkozási jelenségekről, a felfogásról, az érzelmekről, az akaratról, a jellemről, az egyéniségről és a vakok viselkedéséről fog szólni.

Az első kötet fontosabb sarkpontjai, a francia nyelven kiadott: „Dr. M. Grzegorzewska, Psychologie des Aveugles, Varsovie 1930. p. 32.” című autorreferátum szerint röviden összefoglalva a következők:

A vakoknak a látóktól eltérő struktúrája indokolja a vakok külön pszichológiáját. Az alak, illetőleg a struktúra pszichológiájának álláspontjáról, az introspekció módszerével törekszik a vakok lelki sajátosságait felderíteni, hogy azokat azután a vakok pedagógiájának egyik alappillérvé tehesse.

A vakok akadály-érzéke, mint védekező működés következtében, a vakok egy bizonyos távolságból észreveszik az olyan tárgyak jelenlétét, amelyek terjedelmükénél és áthatlanságuknál fogva rájuk ingerként hatnak. Az akadály-érzék strukturális működési egység, amely 1. az érzékletek láncolatából (tapintási, hallási, szaglási), 2. az intellektuális működések láncolatából (a veszély tudata), 3. az érzelmek láncolatából (a veszélytől való félelem) és 4. a motorikus reakciókból (az akadály kikerülése, irányváltoztatás, megállás, lassítás, hátrálás, kitérés stb.) tevődik össze. Ez a funkcionális egység alkalmazkodási jelenség a vakság által okozott korlátozottságok áttörésére. Az akadály-érzék csak összetevőinek összműködése alkalmával képes némileg pótolni a látást; ha csak egy tényező hiányzik, pl. ha a tapintás értesítő szerepe a füljáratok mesterséges elzárásával korlátozódik, akkor az akadály-érzékenység megszűnik.

Az érzékek helyettesítő szerepét ugyancsak a struktúra segítségével magyarázza. E szerint nem annyira az érzékek, mint inkább a struktúrák helyettesítő szerepéről kell beszélni. A vakoknál pl. a hallási érzékének, mint struktúrának a működését a pszichológiai struktúra veszi át. A vak pl. nem hall jobban, mint a látó, de többet hall, olyant is hall, amire a látó nem figyel, mert nincs érdekében rá figyelni. Az érdek a vak figyelmét és megfigyelési képességét fokozza. A struktúra a magasabb céllal fejlődik és komplikálódik működésében és teljesítményeiben, és pedig úgy az érzékelés, mint a mozgás, mint az intellektus területeire vonatkozólag. A struktúra működésének tökéletesedésével az érzékek szerepe csökken, a funkció automatizálódik és a figyelem teljesen az életfeladatokra tud irányulni. Azonban mindig keletkeznek bennünk új struktúrák. A tapintás azért képes a látást némileg pótolni, mivel szintén térérzék és mint ilyen, a hallási és a szaglási benyomásokkal támogatva, hathatós tájékoztatást és értesítést nyújthat a külvilágról. A nevelésnek most az a feladata, hogy az együttműködésnek ilyen természetes struktúráit fejlesszük ki a vakoknál, mindig kitűzött célok, a finalitás hatása alatt.

A vakok tapintási érzékenysége szintén a pszihikai struktúraműködésének az eredménye. És ez a struktúra olyannyira kielégítő működésű, hogy a később meg-

vakultak a látókorukbeli strukturákat elhagyják és a vakokéival felcserélik, pl. új tárgyak felismerésénél.

A Braille-betűk olvasása ugyancsak a pszihikai stuktura teljesítménye. Az olvasásban gyakorlott strukturánál az újjak tapintási szerepe nagy mértékben csökken. A tapasztalat azt mutatta, hogy a betűfelismerésben nem a pontok száma, hanem azok összhelyzete, a pontok csoportjának az alakja határoz. Ugyanaz áll az egyes szókepekre. Ezt bizonyítja az, hogy az új szavak olvasása mindig kínos feladat.

A képzetek helyettesítődése szintén a strukturális működés eredménye. Aból a belső tendenciából, hogy a látók világát minél jobban megismerjék, az analógia által nyújtott képzeti elemeket használják fel a vakok, amivel azonban a valóság világától eltávolodnak. *Keller Helén* a színek világát a szagok és az ízek világának analógiájára törekedett magának kiépíteni.

A tapintási sémák, mint gondolkozási sémák, általában fontos szerepet játszanak a vakok világában. E tekintetben két típust különböztet meg a szerző, 1. a fölületes áttapintást, mely a látók átfogó látásához hasonlítható és 2. egy-egy résznek a kitapintását, amit azután a tárgy jellegzetességének vesz a vak. Ilyen tapintási sémákkal nagyban támogatja a vak az ő emlékezetét.

A képzetek felelevenítése a vakoknál *Pierre Villey*, a caen-i egyetem vak tanára szerint, mindig egységekben megy végbe. A szék képzete, mint egység, az ő totalitásában újul fel. *Villey* azokat a képzeteket, amelyek tér- és időjeleiket már elvesztették „vision tactile”-nek nevezi.

A látókká vált vakok problémáját is tárgyalja a szerző. Időre van szükség, hogy a tapintási struktura átalakulhasson látási strukturává. Az átmenetnek három fázisát különbözteti meg; 1. az egyensúlyvesztettség állapotát, ez strukturális inkoordináció, amikor a még gyakorlatlan látás rosszul értelmezi a harmadik dimenziót, amikor a vizuális szintézis és a két szemmel való látás képessége sincs még kifejlődve, 2. az átváltás és az analógia időszakát, amikor a vizuális struktura kezd jelentkezni, 3. az új egyensúlyhelyzet kialakult és a tapintási és látási világ eggyeolvadt.

(*Michels.*)

Dr. Szórády István: *Az elmebetegosztály betegforgalma az 1924—28. években.*

Külön-lenyomat a gyulai m. kir. állami kórház 1924—29. évi jelentéséből. 43 l.

A szerző egyike azoknak a pszihiatereknek, akik a gyógypedagógiát nemcsak ismerik, hanem ezen a területen maguk is értékes munkát végeznek. A gyulai gyógypedagógiai intézet alapjait *Kádas* igazgatóval együtt rakták le; ebből fakadt ki később a kisújszállási intézet is. Szerző ismeri a hazai fogyatékos védelmet, és hiányait. Hangoztatja, hogy a szerencsétlen gyermekek nagy tömegei várják, hogy a gyógypedagógiai nevelőmunka őket talpraállíthassa. A vezetése alatt álló kórházi elmeosztály népességre nézve második az országban. Létszáma 470—550 között mozgott, köztük a fiatalokruák száma a 160-at is elérte. Munkássága nyomán új, modern, 180 ágyas osztály létesült a kiskorúak részére. Jelentős esemény ez azért is, mert a gyógypedagógiának is teret akar nyitni az új osztályon. Boldog lehet az a gyógypedagógus, ki *Szórády* főorvossal együtt dolgozhat, kinek nagy tudása, nemeseen érző szíve van és aki a gyógypedagógia jelentőségét nemcsak hirdeti, de munkálja is.

A sok adat közül kiemeljük az elmebetegek koloniális ápolásáról szóló részt. Kisebb kórházi gazdasági telepen foglalkoztatják őket s így produktív munkát végeznek, ami kedvezően befolyásolja állapotukat is. Ez a foglalkoztatás ideális munkaterápiának bizonyult, tovább kell fejleszteni. Az illetékesek figyelmét nem szabad, hogy elkerülje ez a derék munka.

(*Vágó K.*)

A fővárosi pedagógiai könyvtár (VIII. Mária Terézia-tér 8. Telefon J. 396—70.) évkönyve és új szerzeményeinek válogatott jegyzéke. (Neuerwerbungen—Accession) 1930. Új folyam 2. szám. Budapest székesfőváros házi nyomdája 1930. 4. 167 l.

A székesfővárosnak erről a nagyszerű pedagógiai intézményéről többször beszámoltunk. Megbecsülni is alig lehet azt a támogatást, amit a pedagógiai könyvnyújt a hivatása magaslatán álló pedagógusnak. Ez a válogatott jegyzék könyvnyűvé, áttekinthetővé teszi az értékes gyűjteményt, mely csak az 1929. év folyamán 9749 kötettel gyarapodott.

Örömmel jegyezzük fel, hogy a könyvtár vezetősége — úgy látszik — megszívlelte megjegyzésünket s a gyógypedagógiának elkülönítetten is tág teret (83—89 l.) engedett az új jegyzékben. Címei: Gyógypedagógia. Általános munkák. Nehezen nevelhető, ideges és fogyatékos értelmű gyermekek. A tünetek felismerése, leírása, kezelése. Nevelés és tanítás. Kisegítő iskolák. Fogyatékos érzékszervű gyermekek. Vakok. Beszédhibások. Siketnémák. A művek között régebbiek és újak szerepelnek. Melegen ajánljuk a könyvtárt kartársaink figyelmébe.

(*ém.*)

Encyklopädisches Handbuch der Heilpädagogik. Zweite, völlig neubearbeitete Auflage unter Miterbeit von 140 Fachleuten des In- und Auslandes. Herausg. von Dannemann, Gnerlich, Henze, Meltzer, Schober, Stern. C. Marhold Halle a. S.

Az első kiadás már régen elfogyott, az újat most jelentetik meg. 20 év óta sok minden történt már, ami elavulttá teszi az első kiadást. A gyógypedagógiát is más-kép definiálja már: t. i. a magyar felfogásnak megfelelően. Ez a könyv nagy lépés előre. Az egész világ szakemberei közül válogatták ki a munkatársakat, hazánk-ból dr. Ranschburg Pál nevével találkozunk a könyvben, azonkívül lapunk felelős szerkesztőjét sorolják fel a munkatársak közt. Pedig kívánatos lenne, hogy minél többen vegyenek benne részt. Időközben megjelent a munka első, sőt a második füzetete is. A sok cikk és tanulmány közt azonban határozott állásfoglalást ezúttal sem találunk azokban a kérdésekben, amelyekben már régen állást kellett volna foglalni, pl. beszél a kisegítő-iskoláról és hülyék, gyengeelméjűek intézetéről, de hiába keressük a két intézmény közt levő elválasztó falat: nem találjuk. Vagy ott van a gyógypedagógiai tanárképzés, itt sem látunk határozott állásfoglalást, hogy a külön képzést, a szakokszerint való képzést, vagy a — röviden, majd hosszabban említett — magyar képzést tartják-e helyesnek. (ém.)

Alfred Adler: Individualpsychologie in der Schule. Vorlesungen für Lehrer und Erzieher, Verlag von S. Hirzel in Leipzig 1929. VIII. 114. l.

Ez a munka előadásokat tartalmaz, amelyeket szerző Wien pedagógiai intézetében tartott tanítóknak abból a célból, hogy őket az individualpszichológiai gondolkodásba bevezesse. Elméleti és gyakorlati útmutatásokon kívül van a könyvben kérdő-ív is, a nehezen nevelhető gyermek megértésére és kezelésére, van benne továbbá egy individualpszichológiai vázlat a normákról és a hibákról, melyből az összműködés tekintetében hiányos képesség oka és okozata világosan kiderül. (ém.)

Klug—Simon: A magyarországi gyógypedagógiai intézetek működése az 1928—29. tanítási évben.

Zsenaty Dezső tollából a „Magyar Gyógypedagógia” f. é. 3—4. számában megjelent hasonló című cikke az alábbi válaszom közlését kérem.

Jelentésem épen a történeti hűség miatt írtam meg. Erre azért volt szükség, mert az eddigi jelentésekből a történelmi fejlődés hű képét nem lehetett kihámozni, de az irattárakban levő iratok sem adnak tájékoztatást. Talán felesleges is kijelentem, hogy jelentésem megírásában személyi, vagy más érdeke nem irányított.

Az iskola felállításának időpontjára vonatkozólag köztem — aki 1920. októberére teszem — és Zsenaty Dezső közt — aki 1921. szeptemberétől számítja a kisegítő iskola kezdetét, — az eltérés onnan van, hogy az iskola felállítását Zsenaty Dezső saját személyével hozza kapcsolatba. De azt elismeri, hogy „valamilyen” osztály volt, mikor 1921-ben a szervezéssel megbízottat. Erre vonatkozólag a tényállítás a következő:

1920. okt. 18-án Raskó László kir. tanfelügyelő hivatalos kiküldetésében, rendeletre való hivatkozással, két osztályt nyitott meg, egyelőre az elemi népiskola kebelében, s azokat, mint kisegítő-iskolai osztályokat állította fel. (Gondn. irattár 340/920.) Az elemi iskolától oda átosztott két tanerő a 25,341/1921. sz. VKM. rendelettel e kisegítő-osztályok vezetésére megbízást nyert, azzal a meghagyással, hogy 1921. szeptemberben megnyíló kisegítő-iskolai tanfolyamot kötelesek elvégezni. Ez a két osztály tehát nem „valamilyen”, hanem „kisegítő”-osztály volt, mely működését 1920. okt. 20-án — Zsenaty odarendeltetése előtt — kezdte meg.

Megengedem, hogy a gyógypedagógia követelményeinek nem feleltek meg, — ez azonban a történeti tényen nem változtat.

Zsenaty Dezső szerint ez nem volt kisegítő-iskola, mert annak (nem 40—45, hanem 37 gyermekből álló) növendék-anyaga nem volt kisegítő-iskolába való. Pedig Zsenaty ezek 50°/₁₀-át átvette és csak a többi mustrálta ki, mint nem ide valót. Igen ám, csakhogy megtörtént az a furcsa eset, hogy a kimustrált növendékek egy része, a későbbi években mégis visszakerült a kisegítő-iskolába, mint ide való anyag. (L. Felv. napló és minősítő lapok.)

Azt mondja továbbá a cikk, hogy ebből az anyagból — „többen csak magasabb korukra való tekintet miatt, elnézésből vétettek át a kisegítő-iskolába.” — Ezzel szemben meg kell állapítani, hogy az I. osztályban csak kettő volt 9 éves, a többi 6—8 éves volt; a II. osztályban egy volt 12 éves, kettő 10 éves, a többi 8—9 éves. (L. Felv. napló, 1920.)

Azt is írja még, hogy ebbe a „valamilyen” két osztályba „minden, úgynevezett nem kívánatos elem (csavargó, iskolakerülő, hosszabban betegeskedő, szülői hanyagság miatt elmaradó stb.) beosztott.” Az 1920. évi mulasztási napló ezzel szemben azt mondja, hogy az I. osztályban egyetlen növendék volt, aki 13 félnapot mulasztott igazolatlanul; az igazoltan legtöbbit mulasztó egész évben 19 félnapon

át hiányzott; a 21 elsőosztályos növendék összesen 156 igazolt és 13 nem igazolt félnapot mulasztott egész éven át.

A II. osztályban pedig hárman 39 igazolatlan félnapot mulasztottak; azontúl az osztály 16 növendékének egész éven át 142 félnapot igazolt mulasztása volt.

Ez a statisztika egy cseppet sem igazolja a csavargást, iskolakerülést és betegeskedést.

Nem jól értelmezi Zsenaty jelentésemnek alábbi részét sem: „— 1923. októberében Bertók J. Andor váltotta fel az igazgatásban. Ekkor már úgy a belterületi, mint a telepi iskolának három osztálya lett.” — Ezzel nem azt mondom, hogy Bertók szervezte meg 3—3 tanerőre az iskolát, hanem így vette át Zsenatytól.

Hogy Bertók vezetése alatt tovább fejlődött? Érthető, de ez a körülmény nem a pestszentlőrinci iskola megszűnésének tulajdonítható, — mert fejlődésében nem szolgálhatott volna akadályul a lőrinci iskola fennállása, tehát a tovább fejlődés nem a lőrinci iskola megszűnésének köszönhető.

Jelentésem ezek szerint helyesbítésre nem szorul, azt a felhozott adatok alapján továbbra is fenntartom.

Egyébként Zsenaty Dezsőnek iskolánk szervezése körüli érdemeiből nem von le semmit, akár 1920. akár 1921-ben lett az iskola felállítva, ebbeli ténykedéséért és buzgó munkálkodásáért, — nem vonhatja kétségbe senki, — az elismerést megérdemli. Munkáját mindig nagyra becsültem, értékeltem, róla alkotott véleményem ezek után sem változott.

Raffay Dezső, igazgató.

Zsenaty Dezső az alábbiak közlését kéri: „A kispeszt-munkástelepi állami kisegítő-iskola tényleges megszervezésének helyes időpontjára nézve közlöm a VKM. 144.512—1921. sz. hozzám intézett rendeletét: „Pestvm. kir. tanfelügyelőségének f. é. aug. 13-án 8100. sz. alatt kelt felterjesztése kapcsán létesítem Tanár urat, hogy Kispesten, Kispeszt-Munkástelepen és Pestszentlőrincen létesítendő kisegítő iskolák megszervezéséhez elvben hozzájárultam és a megszervezés munkálataival Tanár ur közreműködése mellett Pestvm. kir. tanfelügyelőjét bíztam meg. Felhívom ezért Tanár urat, hogy haladéktalanul lépjen érintkezésbe Pestvm. kir. tanfelügyelőjével s közreműködésével igyekezzen oda hatni, hogy az iskola megszervezése iránti törekvés már az 1921—22. tanévben sikerre vezessen. Különös súlyt helyezek arra, hogy jelentésében tisztázza azt a kérdést; hány tanerős lehet az iskola és hogy a kirendelendő tanerők lakáskérdését meg lehet-e oldani?”

A többi kérdéssel, mivel azok a lényeghez nem tartoznak, nincs szándékomban részletesen foglalkozni; csak annyit jegyzek meg, hogy azokat Raffay — nem rossz szándékból — de az én közleményemtel félreértve, magyarázta. A megelőző közleményemet helyes értelmezésben fenntartom.

Zsenaty Dezső.

L A P S Z E M L E.

Vakok ügye. A magyarországi vakok érdekeit szolgáló időszakos folyóirat. Felelős szerkesztők: dr. Tóth Zoltán és Hikkel István. Kiadja a vakokat gyámolító orsz. egyesület Budapest, VII. Hermina-út 7. 1930. (XVI.) évf. Május hó 1. sz. Bevezetőjében Kossuth Lajosnak a „Pesti Hirlap” 1841. évi 38. számában „Szegény vakok” címen megírt cikkét, azután az országos gyámolító egyesület közgyűléséhez intézett kimerítő jelentéseket, az 1929. évi zárszámadást és a mérlegét tartalmazza.

A jelentésből megtudjuk, milyen sokoldalú munkásságot fejtett ki az orsz. gyámolító egyesület a szegény vakok sorsának javítása érdekében. Ezért a munkásságáért hálával adózik az egyesület vezetőségének az egész magyar társadalom, de legáltalában maguk a szegény vakok.

Igen szép reményekre jogosít — erkölcsi és anyagi téren — a vakok ének-kara, mely Schnitzl Gusztáv tanár vezetése alatt magas színvonalon álló dalkultuszt üz s a műértők elismerését is kivívta magának.

Másik, nagyobb jövedelmi forrása az egyesületnek a vakok „Homeros”-mozgója. Sajnos, ennek a jövedelmét igen megcsappantotta az intézet közelében engedélyezett „Gloria”-mozgó. Ennek tudható be, az 1929. évi záró számadásban mutatkozó 13.885 P-ös deficit, melynek eltüntetése nagy gondot okoz az egyesület vezetőinek. (ém.)

Siketnémák Közlönye. A „Cházár András” orsz. siketnéma-otthon hivatalos lapja. Alapította Oros Kálmán, szerkeszti Molnár István. 1930. XXVIII. évf. 5—6. sz. (VII. Nefelejts-utca 62.)

Jogos örömmel jelenti a lap, hogy új székházából kelt útjára. A lap fején az új otthon képe tűnik az olvasó szemébe. Ez a székház — mint a lap írja: — „büsz-

kén hirdető dokumentuma a magyar siketnémák — tegyük hozzá a művelt és a saját érdeküket helyesen értelmező siketnémák — testvéri összefogásának, az összetartás erejének, a közért való lankadatlan munka eredményének."

Ehez a valóban szép eredményhez a magunk részéről is szívből gratulálunk és további sikereket kívánunk az egyesületnek és nemes érzelmektől vezetett elnökségének.
(ém.)

Magyar Szülők Lapja. 1930. évi (IV.) évfolyam. Szerkeszti T. Havas Alisz Budapest. I. Németvölgyi-dűlő 8197. szám.

Michels Fülöp a gyógypedagógiai, nevelési és pályaválasztási tanácsadó beszédterápiái osztályának vezetője, folytatja „Az agyonnevelt, dadogóvá nyomorított gyermek” c. tanulmányát. Megelevenedik előttünk a dadogók kifogásolható környezete, ami a bajt kiváltja vagy a meglévő hajlamot még táplálja. Az egyik 5 éves kislánya azt mondta: „Tudok én beszélni, csak anyukám mondja mindig, hogy rosszul beszélek.” — A 11 éves gimnazista élénk fantáziájáért, élénk természetéért, amelyet a pedáns apa megérteni nem tud, — a fiú anyai rokonságát korholja. — Három elemista kisleány akkor dadog legerősebben, mikor a hittant kell tanulni, illetve felmondani. — A három éves félóra lánykánál az a baj, hogy a nagymama, akinek a kegyén élnek, nem tűr otthon lármát, rendetlenséget az egy-szoba-konyhás lakásban.
(ém.)

Kecskeméti Közlöny. Felelős szerkesztő dr. Horváth Ödön. 1930. évi (XII.) évfolyam. 137. szám.

A keceméti állami kiegészítő-iskola Szent Imre-ünnepéről, erdei kirándulásáról és évszázó ünnepéről hoz kis beszámolót a lap. Csak helyeselni lehet, ha intéze-teink vezetői gondoskodnak róla, hogy a helyi körök a gyógypedagógiai intézmé-nyek működéséről hírlapok útján is tudomást vehessenek. Kérjük a kartársakat, hogy az idevágó lapközleményeiket hozzák tudomásunkra, hogy arról megemlé-kezhessünk.
(ém.)

„A gyógyító tanítók.” *Nemzetnevelés.* 1930. július 1. szám.

Csák Károly orsz. gyűlési képviselő beszédével foglalkozik, aki a tanítókat, tanítónőket az elhagyott nép egészségügyének szolgálatába akarja állítani. A képvise-lő úr szeretné, ha a falusi tanítókat, tanítónőket kiképeznék a *trahoma* keze-lésére s ezt velük végeztetnék el. A magunk részéről minden gondolatot, amely ennek a szörnyű bajnak a megelőzése siettet, helyeslünk; ezt is igen életrevalónak s a nép egészségére igen üdvösnek tartjuk.
(ém.)

Egészség. *Kiadja az orsz. közegészségi Egyesület.* Budapest. Szerkeszti Melly József egyet. m. tanár Budapest, VIII. Eszterházy-u. 14—16. 1930. (44. évf.) 5. füzet.

Különösen érdekelheti az iskolákat Sági Ferenc dr.-nak „A Szent László Reálgimnázium iskolafürdője”-nek leírását tartalmazó tanulságos cikke.
(ém.)

Egészségvédelem. A „Magyar Vöröskereszt Egylet” hivatalos lapja. Az orsz. köz-egészségügyi egyesület propaganda szakosztályának közlönye. Budapest (VIII. József-körút 42.) 1930. (VI. évf.) 8—9. szám.

Dr. Naményi Lajos, lapunk belső munkatársa „Biológiai reformáció — család-védelem — házassági tanácsadó” címen nagyon is megszívlelendő dolgokat mond el. „Nagy azoknak a testi és lelki betegségeknek a száma, amelyeket a gyermek szü-leitől örökölhét.” „Lelkiismereti kötelességének tartsa tehát mindenki, hogy mielőtt házasságot kötni szándékozik, orvoshoz menjen, vagy házassági tanácsadót keressen fel”... Ugyanebben a számban közli dr. Bárczi Gusztáv „Szervezetünk és a rádió hasonlóságai” c. tanulmányát, mely minta-előadásnak is használható. Eléggő nem dicsérhetők azok a gondolatok, amelyek a lap szociál-higiéne c. rovatában a pros-titúcióval kapcsolatosan megjelennek. . . . Érdekes dolgokat ír dr. Deutsch Ernő főorvos „Fejlődésmentet az Ingyentelj kiosztástól a család védelméig” c. cikkében. A lap igazán nemes eszmék szolgálatában áll.
(ém.)

Dr. Lux Ervin. „Ne bántsatok!” *Egészségvédelem* 1930. (VI.) évfolyam. 10—11. sz.

A fejlődésükben korlátolt gyermekek érdekében írt gyönyörű cikk. A szerző emberbaráti érző szívvel kiáltja bele a magyar részvétlenség éjszakájába: „hogyan is áll a helyzet a magyar testi és lelki fogyatékosok védelmével? Vajjon a magyar társadalom egészséges, munkabőr része, milyen viszonyban van azzal a társadalom-mal, amely a gyengébbekből, vakokból, békákából, siketnémákából vagy az ágyat éveken át nyomó tüdővészesekből, elme gyengékből és az élet egyéb testi és lelki sújtottjaiból tevődik össze? Vajjon olyan gazdag-e Csonkamagyarország földje,

hogy a rajta élő, munkálkodó, pár millió kereső, könnyűszerrel mellőzheti a gyengébbek, nálunk abnormis sokaságú társadalmának termelő erejét?"... a több száz-ezer lélekszámot kitevő gyengébbek társadalmi energiájának kihasználására... a magyar élet eddig nem ezmélt rá!"... A ceglédi főorvos úr ezekben a szavaiban a Magyar Gyógypedagógiai Társaság feladatait ecsetelte. Vajjon nem találkozhatnának össze, hogy egyesült erővel dolgozzanak?

A Magyar Gyógypedagógiai Társaság energiáját csak fokozná az ilyen önzetlen támogatás.

Dr. Neuber Ede az említett lapnak ugyanebben a számában „Az elemi iskola első osztályába beiratkozott tanulók orvosi megvizsgálása, különös tekintettel a nemi betegségekre” címen többek közt azt írja, hogy az anyakönyvi hivatalban a házasság megkötésekor... ott fekdjék a hítes szakorvos bizonyítványa is, amely szerint az egybekelő pár nemi betegségben (de főleg szifiliszben) nem szenved... Sürgeti az iskolába lépő gyermekek megvizsgálását is. (ém.)

Adlerről és az individuálpaszihológiáról. *Irtta: Cs. S. M. dr. med. „Magyarság” 1930. június 1.*

Adler individuálpaszihológiájának sok híve van nálunk is, ami annak a jele, hogy sokan helyesnek tartják **Adler** eszméit; lapunkban is jelentek meg ismertetések róla. Ez a cikk elítélően bírálja **Adler**ékat; sok benne a túlzás, de tagadhatatlan, hogy szakszerűen szól a kérdéshez és érdekelne, mit mondanak **Adler** és követői az ellenvetésre? Annival inkább érdekelne ez, mert a „Gyermekvédő Liga” az individuálpaszihológiai kezelést meghonosította. (ém.)

L. Poriniot: „Les élèves faibles” (*Gyenge tanulók*). A „Vers l'école libre” belga folyóirat után. *L'Éducateur, Lausanne, 1929. május 25. (65. évf.) 11. szám.*

Egyik ötödik elemi osztály tanítója levélben fordult a cikk írójához, mert újonnan átvett osztálya teljesen elmaradt a számtanban. A cikk válasza erre a levélre lassú, de konzekvens előrehaladást ajánl. Minden gyermeket külön, pontosan kell kikérdezni és pontosan meg kell állapítani, hogy melyik számolási műveletben milyen hibákat követ el. A cikk a párizsi *Binet*-intézet sémáit ajánlja, amelyek alapján pontosan számon lehet kérni a gyermek haladását. Tehát nem általános javítást, hanem részletekbe menő, minden gyermekkel külön foglalkozó előrehaladást ajánl. Jobb keveset tökéletesen, mint sokat hiányosan elérni. A cikk azt ajánlja, hogy minden gyermekről külön jegyzéket vezessünk, amelybe számolásbeli hibáit, illetve haladását bevezetjük. (Dr. Sándor György.)

Hivatalos Közlöny: *Kiadja a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium. Budapest, 1930. augusztus.*

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr **Török Sándort**, a siketnémák szegedi intézetének ideiglenes igazgatóját jelenlegi állásában véglegesítette; **Láng István** gyógyped. tanárt pedig a siketnémák szegedi intézetétől a szegedi állami kiegészítő-isklához áthelyezte s egyben megbizta az igazgatóhelyettesi teendők ellátásával.

Dr. Kenyeres Elemér m. kir. állami óvónőképző intézeti tanár a budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tudomány-Egyetem bölcsészettudományi karán „Gyermeklélektan” című tárgykörből egyetemi magántanárrá képesítettett és ebben a minőségében megerősítettett.

Dr. Kenyeres, akinek lapunk majd minden számában ismertettük egy-egy jeles gyermektanulmányozó munkáját, sokszor foglalkozik gyógypedagógiai kérdésekkel, sőt a Magyar Gyógypedagógiai Társaságban is tartott felolvasást.

Skoda Mihályt az igazságügyi m. kir. miniszterium az „Átmeneti fiúotthon” igazgatójává kinevezte.

E G Y E S Ű L E T I É L E T.

A BÉCSI KONFERENCIA.

(Beszámoló az osztrák kiegészítő-iskolai szakemberek bécsi konferenciájának 1930. április 12—15-ig tartó tárgyalásairól.)

a) Előadások.

A béke éveiben többször találkoztunk a bécsi kartársakkal kétévenként tartani szokott konferenciáikon („Österreichische Konferenzen”), amelyekről jól szerkesztett naplókát adtak ki. A háború óta most nyílt rá először alkalom, hogy a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium támogatásával hazánkban **Élfes Máttyás**,

Haberstroh József és *Telkes* Alfréd a bécsi kisegítő-iskolai konferencián megjelentek. És erre szükség is van, mert elszigetelten nem vehetünk tudomást az ügy előrehaladásáról pedig — mint az alábbiakból láthatjuk — az osztrákok jelentős lépéssel vitték azt előre. Voltak résztvevők Svájból, Franciaországból, Németországból stb. Beszámolóm a konferencia előadásairól szól.

A konferencia ismerkedő estjén melegen köszöntötték a magyarokat. A régiek közül csak egy-kétó volt jelen, így *Miklas* igazgató; sokan nyugalomban élnek, vagy elmentek. (*Schiner*, *Bösbauer* stb.)

Az április 13-iki megnyitó ülésen az üdvözlő beszédek lemondták, csak a kormány, a város és a magyarok képviselői (Éltes) szólaltak fel. Utóbbi *Klug* Péter orsz. szakfelügyelő, a magyar kisegítő-iskolák, a Magyar Gyógypedagógiai Társaság, a Magyar Gyógypedagógia üdvözlét tolmácsolta és kiemelte, hogy a magyar gyógypedagógiában is van sok érdekes és eredeti gondolat.

Ezután *Karl Gnam*, a kisegítő-iskolák városi tanácsnoka, tartott megnyitó beszédet, amelyben az osztrák kisegítő-iskolák és a gyengeelméjűek oktatásügyének a fejlődését vázolta. Bécsben 11 önálló kisegítő-iskola van 109 osztállyal és 1645 növendékkel. Grázban 3 kisegítő-iskola van, 24 osztállyal, 331 növendékkel. Linzben 13 osztályban 226 gyengétehetségű növendéket tanítanak. Ezekon kívül még 17 városban találunk náluk kisegítő-iskolát.

Intézetük (nevelő, foglalkoztató és ápoló tagozatú) 21 van. Mint érdekességet felemlítjük, hogy egyik legjobb nevelőintézetüknek, a *biedermannsdorfinak*, *Viehmann* kisegítő-iskolai tan. az igazgatója, aki délelőttönként a siebeneichengassei kisegítő-iskolában tanít s az intézet igazgatását azontúl látja el.

Igen értékes, mert tanulságos az osztrákok kisegítő-iskolai törvénytervezete, melyet a kisegítő-iskolai tanítóság állított össze. A tervezet még nem jelenti azt, hogy a törvény ilyen alakban lesz változatlanul elfogadva, ez inkább a kisegítő-iskolai szakemberek kívánásait tartalmazza. A tervezetet dr. *Gerstner* min. tanácsos adta elő. Főbb intézkedései a következők: A kisegítő-iskolának, mint különleges iskolának (*Sonderschule*) az a feladata, hogy azokat az iskolaköteles korban levő képezhető gyermekeket, akiről hivatalos vizsgálat alapján megállapították, hogy értelmi képességeik korlátolt volta miatt a népiskolát eredménnyel nem látogathatják: a népiskolai törvény 1. §-ában előírt képzésben részesítik. (1. §.) — A kisegítő-iskolák rendszerint önálló iskolák. Ahol ilyenek felállítása nem lehetséges, ott kisegítő-osztályt kell a népiskola mellé, annak külön tagozata gyanánt megszervezni. (2. §.) — A kisegítő-iskolákot illető részletes tudnivalókat a Bund közoktatásügyi miniszteriuma, a tanfelügyelők meghallgatása után, rendeletben szabályozza. (3. §.) — A kisegítő-iskolák (osztályok) felállításának kötelezettségét a tartományok törvényhozása annak figyelembevételével szabályozza, hogy mindenütt, ahol 8 km távolságban, három éven át legalább 10 kisegítő-iskolai oktatásra szoruló gyermek akad, kisegítő-iskolát kell felállítani. Egy-egy kisegítő osztályban a tanulók száma 20-nál több nem lehet. (4. §.) — Valamely gyermeknek a kisegítő-iskolába való felvételét kérheti a szülő, de javasolhatja annak az elemi iskolának a tanító testülete is, ahova a gyermek utoljára járt. A felvétel tekintetében a kisegítő-iskola tantestülete, vagy a külön osztály tanítója, a szakorvos meghallgatása után határoz. (5. §.) — A kisegítő-iskola körzetét a tartomány iskolai felügyelője határozza meg. (6. §.) — A kisegítő-iskolába járás, az oda felvett gyermekekre nézve kötelező. E tekintetben a népiskolai törvény rendelkezései a mérvadók. (7. §.) — A kisegítő-iskolához szaktanítónak, szaktanítónéknak vagy igazgatóknak csak olyan egyént lehet alkalmazni, akinek népiskolai oktatásra, ezenfelül kisegítő-iskolai oktatásra jogosító képesítése van. Csak kivételes esetekben alkalmazhat a tartomány iskolai hatósága átmenetileg olyan népiskolai tanítót, akinek szakképesítése nincs. A kisegítő-iskolai tanítók hetenkint legfeljebb 24 órai tanításra kötelezhetők. A kisegítő-iskolai tanítók jogi, szolgálati viszonyait s azok fizetését a tartomány iskolai hatósága szabja meg. (8. §.) — A népiskolai törvény egyéb megfelelő rendelkezései a kisegítő-iskolákra is vonatkoznak.

A konferencia gazdag programjai közül kiemelkedik még dr. *Lazar* Ervin kormányfőtanácsos, egyetemi tanár előadása „A személyiség abnormitásai az értelmi fogyatékosoknál” címmel, továbbá dr. *Pollak* Jenő egyet. m. tanár előadása „A gyengeelméjűség okairól.”

Dr. *Fröschels* Emil egyetemi tanár, a híres beszédgyógyító specialista „A beszéd ápolása a kisegítő-iskolában” címen tartott felette érdekes és demonstrációval kísért előadást. Bemutatta a farkas-torok elzárásra készült mesterséges szájpadot, aztán bemutattott egy farkastorkú nőt és demonstrálta, mennyivel tisztábban beszélt a mesterséges szájpaddal, mint anélkül.

A gyermekátvételi állomást is megtekintettük. Erről a csodálatos gyermek-

szeretettel megalkotott intézményről bővebben írnom felesleges, ismertette már dr. Färber Zelma (I. Magyar Gyógypedagógia 1928. 15. 1.) a „Sandleiten” nevű városi házakban épült óvoda gyönyörű foglalkozó helyiségei, gyermekjátsszótere, hűsölő- és fürdőberendezése magával ragadta a szemlélőt.

A Wilhelminenbergen, nemes barokkstilusban épült főhercegi kastély helyiségeiben, tágas kertjében elhelyezett városi gyermekotthont is megmutatták. 15—20 gyermek volt az egyik tükörös, nagyablakos helyiségben; a felügyelőnő gitározott s a fiúk halkán, szép éneket daloltak, aztán kimentek a kastélyt környező parkba és dalolgtatva sétáltak. (Vasárnap délután voltunk ott.)

A gyermek józan szeretete árad felénk ezekből az intézményekből.

A konferencia zárófejezete a látottak megbeszélése, amelyen e sorok írója és Alice Descoeudres, a genfi J. J. Rousseau-intézet tanára, világhírű gyógypedagógus szólaltak fel. Éltet azt a kérdést vetette fel, hogy megvalósították-e, illetve helyesnek tartják-e, hogy az eretikus és az apatikus, de különben hasonló értelmi színvonalon álló gyermekek külön csoportokban oktattassanak. A válasz tagadó. — Éltet másik kérdése az órarendre vonatkozott. Náluk t. i. az egész vonalon, tantárgyak és tanórák elkülönítése nélkül, közös órák vannak (Gesamtunterricht) az órarenden, csak a hittan, a torna, a kézimunka, a háztartástan szerepel külön tárgyként feltüntetve. Azt kérdezte, miért nem választják szét számolási csoportok szerint is a tanulókat? A számolásban még nagyobb eltérések vannak, mint a tornánál, vagy a hittannál? A. Descoeudres az olvasás-tanítást tette szóvá és kérdezte, miért tanítják a betűket, miért nem tanítanak Decroly globalis módszerével, ami szakszerűbb és jobb, mint a többi módszerek? K. Gnam iskola-tanácsos az elért eredményekre hivatkozott, ami — szerinte — igazolja eljárásukat. — A továbbiak során dr. Glöckel, a városi közoktatásügyek vezetője, üdvözölte a konferenciát és mondott felemelő szavakat a gyengeelméjűek oktatóinak önfeláldozó, nemes munkájáról. (ém.)

b) Szervezeti kérdések.

I. A bécsi kisegítő iskolák szervezete, a növendékek felvételének módja, a tanterv s a vele kapcsolatos kérdések képezték megfigyeléseim tárgyát. Egyelőre ezekről a kérdésekről óhajtom röviden elmondani tapasztalataimat.

A kisegítő-iskola Bécs városában önálló, nyilvános intézmény oly iskolaköteles gyermekek számára, akik szellemi fejlődésükben való korlátozottságuk miatt az elemi iskolában nem boldogulnak. Ennek megfelelően a bécsi városi tanács 1920. okt. hó 22-én kelt határozatával az eddig az elemi iskolákkal kapcsolatosan működő kisegítő osztályokat önálló iskolákká fejlesztette ki. (Sajnos, nálunk éppen az ellenkezője történt.) A kisegítő-iskoláknak 6 felmenő osztályuk van. Az 1. és 2. oszt. az úgynevezett alsótagozatot, a 3. és 4. oszt. a középső, végül az 5. és 6. oszt. a felső tagozatot alkotja. Szükséghez képest előkészítő osztály is szervezhető, oly alacsony szellemi színvonalon álló gyermekek részére, akik a rendszeres kisegítő-iskolai tanításra még alkalmatlanok. A növendékek az előkészítőbe rendszerint két évig járhatnak. Megjegyzendő, hogy ma már inkább csak papíron szerepelnek ezek az előkészítő osztályok, mert egy kivételével (VIII. Anastasius Grün-Gasse 10.) mind feloszlatták azokat; ez az utolsó is hamarosan becsukja kapuját. Az előkészítő-osztályok megszüntetését azzal indokolják, hogy az ezeket benépesítő növendékanyag tapasztalatuk szerint, nem éri — sőt a legnagyobb erőfeszítés után sem érheti el — a szellemi fejlődésnek azt a fokát, mely alkalmassá tenné az eredményes kisegítő-iskolai oktatásra s így előbb-utóbb úgyis zárt intézetbe kerül. Ennek a felgőgásnak a gyakorlati eredménye, hogy a bécsi kisegítő-iskolákba a tényleg odavaló elemek, vagyis a gyengehetőségű gyermekek kerülnek.

Egyes kisegítő-iskolákkal kapcsolatosan, a szükséghez mérten hetedik osztályt is szerveztek olyan 6. osztályt végzett növendékek részére, akiknek szülei kötelezik magukat arra, hogy gyermeküket még egy teljes évig iskolába küldik.

Azontúl az iskolaköteles kort — a 14-ik évet — betöltött fiúk részére egy éves ipari irányú, a lányoknak pedig háztartási jellegű továbbképző tanfolyamot tartanak fenn. Az osztálylétszám az előkészítő osztályokban 10, legfeljebb 15; a többi osztályokban 15—20, de a 20-at nem haladhatja meg.

Ha valamelyik osztályban nincs elegendő növendék, akkor az osztályok összevonása is meg van engedve. Összevonhatók egy-egy tagozat osztályai. Összevonás esetén az osztálylétszám a fentemlíttelnél magasabb nem lehet.

Fiúk és lányok együtt tanulnak, de ahol a felső tagozatban párhuzamos osztályok vannak, ott nemek szerint szétválasztják a gyermekeket. A vegyesosztályokban is elkülönítik a fiúkat és lányokat a tornánál. Felmenő osztályrendszerük van és minden tanerő legalább egy tagozaton át vezeti növendékeit.

Az osztályokba való beosztásnál a tanulók általános képessége a mérvadó. A II., III., IV. osztályokba való fellépésnek nem lehet akadályja az, ha a tanuló egyik

vagy másik tantárgyból nem mutatott megfelelő előmenetelt, de csak azt nézik, hogy az értelmi fejlettsége olyan legyen, hogy a következő felsőbb osztály tanítási törzsanyagának — a szülőföldismeretnek — megértésére alkalmas. A középső tagozatból a felsőbe való átlépésnél azonban már az olvasási és számolási készséget is figyelembe veszik.

A szülők kívánságára megengedik, hogy a tanköteles kort betöltött gyermekek is látogassák 16 éves korig az iskolát, ha a tantestület véleménye szerint az illetőknél további fejlődés várható.

II. *A növendékek felvétele.* A felvételnél követendő eljárás egységessé tétele céljából bizonyos irányelveket állítottak fel, melyek figyelembe vételével símán bonyolódik le a kisegítő iskolák benépesítése.

Egyik elvük az, hogy kisegítő-iskolába csak azok a gyermekek vehetők fel, akik *legalább egy évig* már az elemi iskolába jártak; de az ottani követelményeknek nem tudtak eleget tenni. Ettől eltéríteni csak azoknál szabad, kiknél a fogyatékoság oly nagymérvű, hogy első tekintetre kétséget kizáróan megállapítható.

Gyermekek, akik az elemi iskola 3. osztályát elérték anélkül, hogy ismételték volna, rendszerint nem vehetők fel a kisegítő-iskolába. Kivételt képeznek ez alól azok a gyermekek, akik esetleg későbbi életkorukban valamely oknál fogva fogyatékosakká lettek.

Valamely gyermek idegessége, eretikus mivolta, erkölcsi elmezavara egymagában nem elegendő ok a kisegítő-iskolába való felvételre, ha máskülönben előmenetel szempontjából az elemi iskola kívánalmainak megfelel.

Általában az elemi iskola első vagy második osztályából átvett gyermekek a kisegítő-iskola azonos osztályaiban nyernek elhelyezést.

A növendékek végleges felvétele a pedagógus és az orvos egyező véleménye alapján történik. Nézeteltérés esetén az iskola felettes tanügyi hatósága (Schulrat) dönt. Kényszeríteni nem lehet a szülőket, hogy gyermeküket kisegítő-iskolába járassák, de a bécsi kartársak egybehangzó kijelentése szerint a kisegítő-iskolákkal szemben a multban, a szülők részéről megnyilvánult ellenszenv teljesen megszűnt annak az intenzív felvilágosító munkának a nyomán, melyet e téren kifejtettek. Az elemi iskolai tanítóság is megértéssel viseltetik a kisegítő-iskolákkal szemben. Ma már egyáltalán nem fordulhat elő az, ami a multban akárhányszor megesett, hogy a gyermekek három vagy talán még több évi eredménytelen próbálgatás után lettek csak áttelepítve a kisegítő-iskolába.

A felvétel a gyakorlatban rendszerint úgy történik, hogy a tanév vége felé (május hónapban) az elemi iskolák igazgatói, — a tanítók jelentése alapján — az áttelepítendő gyermekek névjegyzékét, az illetékes tanfelügyelőség útján, megküldik a kisegítő-iskola vezetőségének, aki az iskolákat meglátogatja és a kijelölt gyermekeket megvizsgálja. Egyszerű vizsgálattal tisztázható esetekben azonnal dönt és vagy visszatartatja a gyermeket az elemi iskolában, vagy pedig a a kisegítő-iskolába utasítja; kétes esetekben a gyermeket júniusban 8—14 napig tartó megfigyelés végett a kisegítő-iskolába utalja. Ezen megfigyelés alapján döntenek a felvétel felől s a gyermek a következő tanév elején már a kisegítő-iskolába jár. *Minden felvétel ideiglenes és csak körülbelül három hónapig tartó beható szakpedagógiai és orvosi megfigyelés után válik érvényessé*, ellenkező esetben az elemi iskolában marad a gyermek.

III. Röviden még meg kell emlékezni a bécsi kisegítő-iskolákban szokásos osztályozásokról és bizonyítványokról. Általában kétféle bizonyítványt adnak ki: végbizonyítványt (Abgangszeugnis) és elbocsátó bizonyítványt (Entlassungszeugnis).

Tanulók, akik tanulmányaik folyamán az 5. osztálynál tovább nem jutottak, de a tanköteles kort már betöltötték, végbizonyítványt kapnak annak igazolására, hogy 8 évi tankötelezettségüknek eleget tettek. A végbizonyítványban magaviseletből és szorgalomból kapnak osztályzatot, azonban az egyes tantárgyakból nem. A kisegítő-iskola 6. osztályát végeztek az elemi iskola 4., a 7. osztályt végeztek pedig az elemi iskola 5. osztályáról nyernek bizonyítványt, melyre az elemi iskola pecsétjét ütik rá. (Abgangszeugnis) A bizonyítványt a kisegítő-iskola állítja ki. Az elbocsátó bizonyítványban az összes tantárgyakból adnak osztályzatokat. Osztályozásra négy érdemjegyet használnak. Osztálybizonyítványok használatosak az egész vonalon végig. Az alsó tagozaton általános osztályzattal, a középső és felső tagozaton pedig érdemjegyekkel történik az osztályozás.

Haberstroh József.

c) A módszerről.

„Auf dem Wege zum Licht lasset keinen zurück!“ („A viláosság felé vezető úton ne hanyagoljatok el egyet sem!“) Roseggernek ezt az igazán gyönyörű gyógy-pedagógiai gondolatát írták a wieni kartársak küzdelmük zászlajára és ezt látjuk

megvalósulásához közelebb jutni abban a munkásságban, melyet osztrák kartársaink a gyógypedagógiai gyakorlat és elmélet terén kifejtének.

A wieni kisegítő-iskolák újraszervezésével kapcsolatosan a kisegítő-iskolai *tanítási* is reform alá vették. Az új tanterv alapját az a próba-tanterv képezte, mely 1921-ben lépett ideiglenesen élebe. A gyakorlati tapasztalat alapján az egyes tankerületek, sőt az egyes kisegítő-iskolák tantestületei is külön-külön foglalkoztak a tanterv reformálásának problémájával. E tanácskozások alapján állapították meg az egyes tantárgyak anyagát. Ebben a munkásságban főleg a gyakorlati élet szükségleteinek szemelött tartása, másrészt az egyénítő tanítás gyógypedagógiai követelményeinek hangsúlyozása nyert kifejezést. Emellett a hetedik kisegítő-osztályt is megszervezték. Az új tanterv 1928-ban lépett életbe. Mint már a mondottakból is kiténik, az új tanterv a gyakorlatból eredt, épen a gyógypedagógiai gyakorlat érdekében. A kisegítő-iskolák új tanterve alapján indult meg és folyik azóta az ottani kisegítő-iskolákban az értelmi fogyatékosok tanításának és nevelésének élénken lüktető munkája, melynek jellegzetességét a következőkben szándékozom röviden összefoglalni.

Bár a wieni kisegítő-iskolákban is mutatkoznak hiányok az iskolák berendezése tekintetében, mégis általában azt mondhatjuk, hogy azok gyógypedagógiai szempontból is megfelelőek a testi és pszichikai higiéné követelményeinek. Tantermeik általában tágasak, világosak és tiszták. A gyermekek szakszerű kiválogatása és csoportosítása, ami végeredményében az értelmileg fogyatékos gyermekek eredményes tanítását és nevelését biztosítja — mintaszerű. Az abnormis gyermekek annyira szakszerűen vannak csoportosítva, hogy az iskolát tervszerű munkájában nem zavarják. A nehezen fegyelmezhető és nevelhető abnormisokat nevelő intézetbe utalják. Csak olyan értelmileg fogyatékos gyermekeket vesznek fel, akik az ideiglenes felvételt követő próbaidőben kisegítő-iskolai nevelésre alkalmasnak bizonyultak. A késvé átutaltakat, a súlyosabb értelmi és erkölcsi defektusokkal terheltet megfelelő nevelőintézetbe utalják. Ily módon az értelmileg fogyatékos gyermekek pszichikai higiénéjének érdekeit is megvédik s egyöntetű, eredményes munkát tudnak kifejtetni. Ez az eljárás már csak azért is helyes, mert mindaddig — míg a nevelés képezi az iskola legsúlyosabb gondját — a gyermek tanításáról alig, vagy egyáltalán nem lehet szó. Ezért törekszenek arra, hogy az értelmileg fogyatékos gyermekeket idejekorán áttelepítsék a kisegítő-iskolába, még mielőtt erkölcsi hibái — szakszerű gyógypedagógiai nevelés híján — súlyosabb lelki elfajulásra vezetnének. Ezért kevés az eretikus gyermek az ottani kisegítő-iskolákban.

A kisegítő-iskolával kapcsolatban előkészítő osztály van szervezve, melyben megkísérlik, hogy azokat az iskolaköteles korban levő gyermekeket, akik a felvétel alkalmával képezhetőeknek, de a tanításra még alkalmatlanoknak minősítettettek, gyógypedagógiai nevelés útján a kisegítő-iskolai tanításra előkészítsék. Az előkészítés főleg az akarat és a figyelem játékszerű foglalkoztatás és érzékszervi gyakorlatok útján való felkészítésére és fejlesztésére terjed ki. E célból a gyermekeket közvetlen környezetük egyszerű tárgyaival ismertetik meg. A gyermekek azokat megismerik, megnevezik; azoknak forma és számszerinti fellogását gyakorolják. E gyakorlatokhoz kapcsolódnak az érzékelés gyakorlatai, az artikulált beszéd kifejelesztése, a kézügyesség fejlesztésére alkalmas játékok, testgyakorló játékok és az éneklés. A játékok és játékszerek a gyermekek megismerésére is felette alkalmasak, mert ezek útján aktivitásra készíthetjük őket. A játékszerek az osztályban berendezett gyermekszobában állandóan rendelkezésre állanak, azt a tanár a foglalkoztatás céljának megfelelően, alkalmasszerűen rendezi be. Az egyik kisegítő-iskolában az előkészítő osztályt tekintettük meg. Ott igen súlyos gyermekek voltak. A foglalkoztatást megfigyeltük. A gyermekek kis székeken ültek. A felállást és leülést gyakorolták. Majd énekes mondóka mellett sorba álltak és a husvéti búcsú alkalmával tartani szokott vásár élményeit játszották el. A gyermekszoba átalakult sátorrá. A sátorban cukorka és játék volt. A gyermekek választhattak maguknak. A tárgyakkal játszottak, majd azokat megnevezték, s elmondták, hogy mit csináltak, pl. a trombitába fújtam, trombitáltam stb. Megnevezték a tárgyak tulajdonságait pl. a cukor édes, a labda piros stb. Ily módon az érzékelő gyakorlatokat a beszéd gyakorlásával kapcsolták össze. Érdekes volt megfigyelni a gyermekek viselkedését. Alkalmában a hangot adó játékokat kedvelték. Egyik súlyosabb gyermeknek a kerepelő tetszett meg nagyon — ez csak erős ingerre reagált. A tanár is belekapcsolódott a játékba. A kicsinyek hozzá csatlakoztak. Lassankint megindult a játék. Egyesek azonban nem mutattak semmi érdeklődést. Csendesen ültek székecskéjükön, s meven bámultak maguk elé. Mások szertelenül és céltalanul járkáltak a teremben s nem tudtak játszótársaikhoz csatlakozni, mert helyüket a sorban nem találták meg. A tanár most úgy irányította a játékot, hogy azokat is belevonja a játékba. A tanár

megjegyezte, hogy a szülőkkal összekötötést tart fenn s a gyermekeket néha a szülői háznál is meglátogatja. Sőt, egyes alkalmakra felhívja a szülők figyelmét, pl. vigyék el a gyermeket a husvétii búcsúra, illetve vásárra, hogy az élmény feldolgozását az iskolán kívül is előkészíttesse. Már ezen a fokon is fontos, hogy a tanítást a gyermek élménye is megelőzze. Általában nagy gondot fordított a beszéd fejlesztésére, javítására. Végül arra a kérdésre, hogy mit beszél el majd otthon a gyermek: az élményt röviden összefoglaltatta.

A rendes osztályokban a tanítás a szülőföld ismertetésén épül fel. A szülőföld ismertetésébe a legtermészetesebb kapcsolatok figyelembevételével szervesen bekapcsolják a többi tárgyat, a távoli vagy lazább kapcsolatokat mellözik. Ezért az egyes tantárgyakra való átmenetek nem szigorúan az órarend és óraütés szerint történnek, hanem főleg a pszichológiai és tárgyi szükségesség szerint. A szülőföld-ismertetésének nem az ismeretnyújtás a főcélja, hanem a gyermekeknek a gyakorlati étellel való megismerkedése és a társadalmi életbe való bevezetése. A gyakorlati élet megfigyelése útján ismerkednek meg a tanulók a szülői házzal, az iskolával, — a középokon a környékkel, a helységgel, — a felső fokon a távolabbi vidékekkel, országgal és a külfölddel. A legegyszerűbb társadalmi életviszonyokkal, melyekben előreláthatóan élni fognak, közvetlenül és közvetve — főleg a dramatizáló tanításmód útján ismerkednek meg a tanulók. Az alsó osztályokban közvetlenül megfigyelik az iskola, otthon és az udvar életét. Az élményt utánzó játékkal (a homokasztalon vagy dramatizálva) eljátszák. A játék a gyermekek öntevékenységből indul ki. Tapasztalataikat más tantárgyak keretében is alkalmazzák. Az élményt elbeszélik.

A középső osztályokban a bejárt utakat játékszerűen kiépítik a vízszintes síkba fektetett táblán, azokról térkép-vázlatokat készítenek. A természeti ismereteket évszakok szerint, a parkba, kertbe való kirándulásokkal kapcsolatosan, szemléltető képek felhasználásával, vetített képek stb. útján szerzik meg. A tágabb környezet térvázlatát tervszerű kirándulások útján állítják össze. A tananyagot mesék, történelmi emlékekkel kapcsolatos rövid elbeszélések egészítik ki. Ezen a fokon nagyobb gondot fordítanak az erkölcsi érzés felkeltésére, az élmények összefüggő elbeszélésére.

A felső osztályok feladatát a távolabbi vidékek, az ország és a külföld megismerése képezi. A szemléltetés itt főleg a városnak a távolabbi környékbe való bekapcsolódására irányul. Kirándulások mellett (pl. vasút- és hajóállomás) az életviszonyok szemléltetésére főleg a vetített képek, múzeumok, madártávlatok, relifek, levelezőlapok, állatkert stb. szolgálnak. Célja továbbá a tanításnak a természet szépségeinek megkedveltetése kirándulások útján. A természeti stb. ismereteket alkalomszerűen tárgyalják. A topográfia csak a síkság, hegyes és dombos vidék általános megjelölésére szorítkozik. A történelmi ismereteket a történelmi emlékekhez fűződő rövid elbeszélések és a hazafias ünnepekre való előkészület kapcsán tárgyalják. Csak a szülőföldről természetes módon kapcsolódó és a gyermekek által megérthető anyagot dolgozzák fel. A tanítás anyagául gyakran a napilapokból vett újságcikkeket is felhasználják.

A szülőföld ismertetéséhez természetes módon kapcsolódnak a többi tantárgyak. Az olvasás anyagát a szülőföldi ismeretekből merítik. Az alsó fokon arra törekednek, hogy a gyermekek a szövegeket egyszerűen felfogják, kimondják, vagy leírják, hogy ne betűzve olvassanak, illetve írjanak. Az olvasás hangoztatási gyakorlatokból indul ki. A beszédhangokat életjelenségekkel, hangutánzó (interjekcionális) módon származtatják, fonetikai sorrendben ismertetik. A hangképzés után áttérnek a betűk hangoztatására, majd 2—3 heti hangoztatási gyakorlat után a szövegek olvasására. Csak a gyermekek képzetkörébe eső szók olvasását gyakoroltatják. Abécés könyvet az első évben nem használnak. Az első évben a gyermekek kirakás, mintázás, a levegőbe, padra való írás és rajzolás útján ismerik meg a betűket. A kirakott betűk, szók és egyszerű mondatok lerajzolása képezi az írás anyagát. A verseket, mondókákat stb. hallás útján tanítják, egyszerű rajzokkal illusztrálják. A második évben a nyomtatott kis betűkkel ismerkednek meg a tanulók. Csak a harmadik évben térnek át a folyóírásra. A folyóírást külön nem tanítják. A nyomtatott betűalakokból a gyermekek maguk alakítják ki a folyóírást a betűalakok lekerítése és összekapcsolása útján. Minél nagyobb jártasságra tesznek szert a tanulók a nyomtatott betűk írásában, annál könnyebben sajátítják el a folyóírást. A folyóírást oly módon gyakoroltatják, hogy a szókat a nyomtatott betűkkel, de az íróeszköznek a papírról való felemelése nélkül, tehát összekapcsolva íratják le. Az idő folyamán elkopott s a nyomtatott betűformától eltérő írott betűalakokat a táblán külön ismertetik. Az írást vonalozatlan papíron gyakoroltják. Csak a sor-távolságra, a kis és nagybetűk nagyságára, a betűközökre és a szavak közötti távolság egyformaságára figyelnek.

A középső fokon az olvasás és írás anyaga fokozatosan bővül. Az olvasás anyagát apró költemények, kis elbeszélések, rövid élmények képezik. Az olvasás anyaga szorosan kapcsolódik a szülőföldismertetés anyagához. Ezen a fokon a folyékony és természetes hangszúllyal való olvasást gyakorolják. Rövid élmények leírása mellett a helyesírást is gyakoroltatják. A harmadik évben a hosszú mássalhangzók, a nagybetű használata és a szótagolás gyakorlása, a negyedik évben a főbb igeidők, egyes és többes szám, összetett szók, a melléknév fokozása, illetve ezek gyakorlati alkalmazása kerül sorra. Az írásbeli fogalmazás a szóbeli fogalmazással mindig szoros kapcsolatban történik.

A felső fokon a szülőföldi ismeretekkel kapcsolatos elbeszélések, népmesék, egyszerű költemények, apró újságcikkek, egyszerű útleírások, természeti leírások és életrajzok képezik az olvasás anyagát. Élmények, események leírása, nyomtatványok kitöltése, egyszerű levelek, igazolványok, nyugták, kérvények megírása képezi a fogalmazás anyagát. A helyesírás anyaga az írásjelek használatával, rokon jelentésű és gyakrabban használt idegen szavak helyesírásával bővül. Főcélja azonban az elsajátított fogalmazási és helyesírási készség megszilárdítása.

A beszédrészeket, nyelvtani alakokat általában magyarázó rajzokkal kapcsolatos írásbeli gyakorlatok útján ismerik meg a tanulók.

A számtanban, valamint a többi tárgyaknál is az egyénítő tanítást az osztály keretében oldják meg. A szükséghez képest itt csoportokat alkítanak, vagy a gyermekeknek képességükhöz mért feladatokat adnak. A mennyiséget vizuális, akusztikai és taktilis úton érzékeltetik. A szemléltetésre szegletes, lapos tárgyakat és grafikai számképeket használnak. A számképeket ötös csoportokba foglalják. A leg-egyszerűbb életviszonyok között előforduló számításokat gyakoroltatják.

A kezdő fokon a számképek keletkeztetése tárgyak (borsó, bab stb.) kiválogatásából indul ki. A forma szerinti kiválogatást a tárgyaknak szín és mennyiség szerinti kiválogatása követi. Azután a tárgyakat csoportokba rakják, pl. 2 alma, 2 körte stb.; vagy 2 sárga, 2 piros alma stb. Tehát a mennyiségekből csoportokat alakítanak. Majd többféle tárgynak csoportosítása következik, pl. 1 kocsi, 2 ló stb. Ezt követi a csoportoknak különféle formában való elrendezése, a térben. Végül 3-as, 4-es csoportok (sorok) alakítása. A tulajdonképeni számolás a tárgyak megszámlálásából indul ki. Ha a gyermekek 5-ig már biztosan tudnak számolni, tovább haladnak 10-ig. A grafikai számképeket csak az év vége felé használják. Főleg tárgyakon számoltatnak. Az „öt” mennyiségének felfogása után a számzókat összekapcsolják a számjeggyel és viszont a számjegynek a mennyiséggel való összekapcsolását is gyakoroltatják. Majd átternek a 2-es, 3-as, 4-es és 5-ös számsorra; a Silling, az egy- és kétgarasos pénzek, méter, óra és a hét képezik a további tananyagot. A számjegyek írása csak a második évben kerül sorra. Érdekes a tananyagok osztályok szerint való általános beosztása. Az alsó fokon főleg a számlálást gyakorolják. Az első évben pl. a tizes számkörben a számlálást 1, 2, 3, 4 és 5-sével felfelé és visszafelé. A második évben ugyanezt, különös tekintettel a sorképzésre a 20-as számkörben. A harmadik évben a számkör kibővítése 100-ig; számlálás 10-esével; a mennyiségek 2 és 4 részre való osztása; összeadás és kivonás; elvont számolás 20-ig. A negyedik évben számlálás 100-ig és vissza; a számsorok 1—8-ig; a szorzótábla; a négy alpművelet; osztás maradékkal. Az ötödik évben a számsorok elvontan; a négy alpművelet szóbelileg 100-ig; a fél-, negyed- és nyolcadrés szemléltetve; a számkör kibővítése 1000-ig; a négy alpművelet szóbelileg, kerek tízesszámokkal; az írásbeli összeadás, kivonás és szorzás. A hatodik évben szorzás kétjegyű szorzóval; osztás egyesekkel, 10-es és 100-as osztóval; a tizedes számok írása; a négy alpművelet tizedes számokkal; a szorzás és osztás csak a pénzen; a szorzó egy- és kétjegyű egész-szám; az osztó egyjegyű. A hetedik év anyaga a múlt évi anyag ismétlése és elmélyítése; a szóbeli számolás gyakorlása az 1000-es számkörben, főleg kerek számokkal; egyszerű (12, 15, 20, 25-ös) számsorok; a fél-, negyed-, nyolcad-, ötöd-, tized- és harmad-rész; a négy alpművelet tizedes számokkal, kétjegyű egész és tizedesszámú szorzóval és osztóval; egyszerű számítások.

A rajzolást főleg a kézimunkával és a kézügyesítő műhelygyakorlatokkal kapcsolatosan tanítják. Célja általában a tanítás anyagának szemléletessé tétele, térképek keletkeztetése, a térképen való tájékozódás megszerzése, a betűalakok elsajátítása, vázolás, mintázás és a homokasztalon való alakítások útján; kétdimenziójú tárgyak kontúrjának arányos lerajzolása; az emlékező képesség fejlesztése kevés anyagon, de annak alapos begyakorlása útján. Az alsó fokon egyhuzamban csak egy órán át, a felső fokon néha két órán át is rajzoltatnak. Az anyagot főleg évszakok szerint csoportosítják. Nagy súlyt helyeznek az egyszerű díszítő rajzokra. Ezt az alsó fokon a kirakó játék útján készítik elő. Művészi célok felé nem törek-

szenek, ezt a gyermekek korlátozottsága is kizárja. Azonban nagy gondot fordítanak minden fokon az arányos térbeosztásra, térbehelyezésre, a térnek leegyszerűsített formákkal való kitöltésére és az egyszerű színezésre; a csínosság, tisztaság, pontosság, illetve a szépérzék fokozatos fejlesztésére. A felső fokon a gyakorlati képzés céljából a rajz szorosabb kapcsolatba lép a kézügyesítő műhelygyakorlatokkal. Ezen a fokon főleg a rajzsín, háromszögű vonalzó és a körző használatának jut fontos szerepe.

Az éneklés célja a kedélyképzés és a zenei érzék fejlesztése. A kedély és a munkakedv fokozására egy-két dalt mindennap énekeltetnek. A ritmusérzék felkeltése és fejlesztése céljából az éneket mozdulatokkal kapcsolják össze. Az éneket hallás után tanítják. A helyes lélegzetvételre nagy gondot fordítanak. A szöveg a szülőföldi ismeretekhez és az évszakokhoz kapcsolódik. A dalokat gyakran ismételik. Arra törekszenek, hogy a gyermekek az iskolai idő alatt az életre bizonyos dalkészlettel láttassanak el. Kisérő hangszer gyanánt a zongora, harmonium, hegedű vagy gitár szolgál. Az alsó fokon főleg a ritmust, a középfokon emellett a dallamképzést, a felsőfokon a harmoniai érzék fejlesztését tartják szem előtt. A harmóniai érzéket kétszólamban és zongorakiséret mellett való énekeltetéssel fejlesztik.

A torna bevezető, fő és levezető gyakorlatokból áll. A bevezető gyakorlatok a gyermekek mozgási kedvét — főleg futással kapcsolatos játékok útján — kívánják kielégíteni. A főgyakorlat törzs-, tanulói-, kedély-, ügyességfejlesztő és erőgyakorlatokból, stafétafutásból vagy gyaloglásból áll. A levezető gyakorlat célja, hogy a gyermeket a nyugaltság hangulatába vezessék vissza. Erre a célra az alsófokon főleg utánzó-játékok, a középfokon mozgásos játékok szolgálnak. A rendgyakorlatok minden fokon szükségesek. Fontos szerepe jut a kisegítő-iskolában a zenével, rendszeren zongorával kísért u. n. euritmikus gyakorlatoknak. Ezek lehetnek az alsófokon ütemszerűen, énekszóra végzett egyszerű utánzó mozgások; a felsőbb osztályokban összetettebb mozdulatok zenekíséret mellett. A ritmikus torna zenével felette alkalmas a fogyatékosok testgyakorlására.

A kézimunka tanítása a leányoknál egyénítő eljárás mellett folyik. A motorikus zavarokban szenvedők Fröbel-féle munkákkal foglalkoznak. Az ügyesebbek képességüknek megfelelő munkákat készítenek. A felsőbb osztályokban minta után és önálló tervezés alapján dolgoznak. A szabást minta után gyakorolják.

A fiúknál a felsőbb fokon a kézimunka mellett kézügyességi műhelygyakorlatok is vannak. Ezeknek célja, hogy a tanulók a fontosabb eszközök használatában szerezzenek gyakorlatot, nevezetesen papír-, karton-, fa-, sodrony- és bádógmunka útján. A szerszámok használata mellett gondot fordítanak a célszerűség és a anyagszerűség ránti érzék felkeltésére. A feldolgozásra kerülő nyersanyag és a munkaidő a számolásra is sok alkalmat nyújt. Egy-egy csoportban tíz gyermeket foglalkoztatnak egyszerre. E csoportokban minden tanulónak külön szerepet is juttatnak pl. az egyik kiosztja a szerszámokat és számonkéri azokat, a másik az anyagot tartja rendben stb. Különös gondot fordítanak a tisztaságra, a műhely díszítésére. A falakon szemléltető szakrajzok, képek, mondások vannak kifüggesztve. Legszükségesebb kötözészekről is gondoskodnak, első segélynyújtás végett.

A fentiekben a wieni kisegítő-iskolák munkájának jellegzetességét iparkodtam tapasztalataim alapján általános vonásokban körvonalozni. Határozottan jó érzékre, rátermettségre és ügybuzóságra vall wieni kartársaink munkássága s bár megállapíthatjuk, hogy szakszerűség szempontjából ma már nem szorulunk külföldi mintákra, mégsem zárkóztatunk el a külföldtől, mert régi, de nagy igazság, hogy több szem többet lát. A magyar gyógypedagógia még a mai súlyos anyagi viszonyok között is elismerésre méltó munkát fejt ki külföldi viszonylatban is. *Éltes Mátyás* ki is fejezte a kongresszuson, hogy osztrák kartársaink nálunk is sok tanulságos és értékes dolgot találnának.

Megfelelőbb anyagi támogatás mellett azonban gyógypedagógiai szaktudásunkat a gyakorlat terén is fokozottabb mértékben érvényesíthetnők. *Telkes Alfréd.*

A MAGYAR INDIVIDUALPSZIHOLÓGIAI EGYESÜLET

1930. május 16-án megtartott 43. vitaestjén *Dr. Alice Friedmann* (Wien) „*Az ideges és a gyengétehetségű gyermek*“ címen tartott mozgóképes előadást. Az individualpszichológia kimutatta, hogy egyrészt a szeretet hiánya, másrészt a kényezetlenség akadályozza meg a gyermek önállóságának kifejlődését(?) Az önállótlan, ideges felnőtt ezen nevelési hibák áldozata. Az előadó két esetet írt le: az egyikben a gyermekkori idegesség kifejlődését és ennek gyógyító nevelését ismertette; a másikban öröklélesen terhelt gyermeket mutatott be képekben is. A nevelő a közösségi érzés fejlesztése és kedvező környezetben való gyakoroltatása útján még ilyen

esetben is szép eredményt érhet el. Optimista életfelfogása arra ösztönzi a nevelőt, hogy új meg új utakat keressen a gyermek megmentésére. — Az előadást élénk vita követte.

A SIKETNÉMAK ÉS VAKOK TANARAI ORSZ. EGYESÜLETE

folyó évi június hó 29-én és 30-án tartotta évi közgyűlését Debrecenben. A szép számban megjelent tanárok június 28-án megemlékeztek a debreceni siketnéma-intézet megalapítójáról, boldog emlékü *Oláh Károly*, városi tanácsnok és *Gácsér József* igazgatóról, megkoszorúzták sírjukat, érdemüket *Nagy Péter* és *Markovics Árpád* méltatta.

Június 29-én *Herodek Károly* elnök megnyitójában megemlékezett arról az emberi szeretettől áthatott munkásságról, amelyet a gyógypedagógiai tanárok szak-tudással, sok fáradsággal és önfeláldozó türelemmel a siketnéma és vakok megmentésére kifejtének. Az út a kitűzött célhoz a megmaradt csonka érzékszervek alapos és szakszerű gyakorlásán át vezet. Épp azért a mi oktatásügyünk területén az érzékszervek gyakorlásának nagyobb a fontossága, a tanítás is alaposabb, mint más iskolákban. Hogy mily jelentősége van az érzékszerveknek a fogyatékos érzékű gyermekek életében, mutatják azok a *kiváló sorstársak*, akik sújtottságuk ellenére, az emberiség értékei közé számíthatók.

Az üdvözlések során *Klug Péter*, a gyógypedagógiai intézetek országos szakfelügyelője a kultuszminiszter képviseletében, *Uray Sándor* a ref. egyházkerület és *Markovics Árpád* igazgató a polgármester és a kulturtanácsnok nevében üdvözölték a közgyűlést. Üdvözölő táviratot küldtek báró *Wlassics Gyulának*, gróf *Klebsberg Kuno* vallás- és közoktatásügyi miniszternek, dr. *Petri Pál* kultuszminiszteri államtitkárnak. A közgyűlés egyik fontos pontja *Vollmann János* titkár jelentése volt. A szolidaritás ápolását sürgette, mely kitermelve a tanár lelkében azt a finomságot és megértő szeretetet, amelyre az érzékszervi fogyatékos gyermekek oktatásánál szükség van. *Rédiger Károly* pénztáros az egyesület vagyonállagáról, továbbá a gyógypedagógiai tanárok üdülőháza alapjáról számolt be. Nagy buzgósággal sürgette a tagdíjak, különösen a tanári üdülőháza megajánlott összegék befizetését.

A tisztikar ezután, a szabályzat értelmében lemondott, de a közgyűlés egyhangúlag újból megválasztotta a régieket.

Azután szakelőadások voltak. *Michels Fülöp* „Beszédpedagógia, különös tekintettel a siketek megszólaltatására” címen adott elő. A beszélés folyamatának összetevőit összehasonlította a jelelés folyamatának összetevőivel; a nyert eltérésekből megállapította a siketek megszólaltatásának feladatkörét. A siketek megszólaltatásának feltételeit a beszédszükség és a környezet beszédpéldája összehatásának, konvergenciájának mértékében látja. Megismertette a módját annak, hogy a beszédre nevelés gyakorlatában miképpen törekedett a konvergencia egyik tényezőjét, a beszédszükséget kielégíteni, illetőleg érvényre juttatni; de megjelölte a módját annak is, miképpen volna a siket növendék számára beszédkörnyezet biztosítandó. A vonatkozó pszichológiai, beszédfilozófiai és beszédfejlesztési megismerésekre felépített, teljesen eredeti felfogású beszédpedagógiájának a gyakorlati hatását is vázolta az előadó, bizonyítván azt, hogy az igazolt megismerés könnyebbé, gyorsabbá és eredményesebbé, a tanár és növendék számára örömteljesebbé teszi a siketek megszólaltatásának, megszólaltatásának a munkáját. (Az előadás főbb vonásokban megjelenik lapunkban is.)

Az előadást élénk vita követte. Elsőnek *Nagy Péter* szólalt fel, hosszasan fejtegette, hogy a beszélés folyamata pszichológiai, beszédfilozófiai és fejlődéstani szempontból más a hallónál és más a siketnél. Szerinte nem lehet a siketek beszédpedagógiájánál a hallókéből kiindulni. *Simon József* a magyar elgondolást, — a multat — nem kívánja feláldozni semmiféle, idegenből összeszedett módszerekért. *Istenes Károly* a nagyobb eredményt vonta kétségbe, amelyre előadó hivatkozott. *Török Sándor* pártol minden újítást, de ennél a módszernél nem lát mást, mint azt a hihetetlen méretű munkát, amelyet az előadó a nagyobb eredményért kifejtett. *Deschenszky Ferenc* tréfásan aposztrofálta előadónak azt a kijelentését, hogy „nem meztlábos ésszel,” hanem a tudomány sziklafundamentumán építette fel módszerét. *Lett József* arra kérte a hallgatóságot, hogy várjuk be a további eredményeket, amiket előadó biztosra ígért, aztán mondjunk róla véleményt. Előadó zárószavában meghívta a hallgatóságot osztályába. *Michels Fülöp* előadása után dr. *Bernáth István* következett sorra, aki „A vakok magánjogi viszonyairól” tartott igen alapos jogi tudásról tanúszkodó előadást. Mindakét nap délutánján az ország különböző pontjairól egybesereglett tanárok megtekintették a város nevezetességeit, 30-án a Hortobágyra mentek, illetőleg a hajdúszoboszlói melegvíz-forrásokat tekin-

tették meg. *Markovics* Árpádnak, a debreceni siketnéma-intézet igazgatójának és tanári testületének köszönhető a szép fogadtatás. Mindent megtettek, hogy az egybesereglett tanárok jól érezzék magukat.

„EL A TÉBOLYDÁTÓL!”

Háromezer elme- és ideg orvos gyűlt össze Washingtonban 53 államból, a földkerekség minden részéből. A kongresszusnak legfőbb tárgya volt a lelki épség megvédése, más szóval az elmebetegség megelőzése. *Dr. Fabinyi* Rudolf beszámolója alapján abban a helyzetben vagyunk, hogy betekintést nyerhetünk a kongresszus munkájába.

A törekvés, hogy az úgynevezett idegbajosokat az elmebaj helyett a gyógyulás útjára térítsék, már régebbi keletű, s Magyarországon is foglalkoztak a kérdéssel. Belátták, hogy nemcsak a testi, hanem a lelki betegségeket is meg kell és meg lehet előzni. Különböző egyesületek alakultak a cél érdekében, főképen Amerikában. Ennek a mozgalomnak egyik lépése volt a mostani kongresszus is, Washingtonban. A főszólat a pszihopátiás gyermekeknek és egyáltalában a pszihopátiás egyéneknek megmentésére, az elmebetegség megelőzésének kérdésére fektették.

A pszihopátiások egész életükben széles országúton vándorolnak, amelynek egyik oldalán az egészségesek, a másik oldalán az elmebetegek vannak. Ha félrelépnek, elmebetegségre esnek. Pedig kár értük, mert sok közöttük az értékes, az eredeti, a tehetséges, nem egyszer zseniális ember. Sőt visszafelé is lehet fordítani a megállapítást: a tehetséges emberek igen gyakran éppen a pszihopátiások közül kerülnek ki.

Magyarország jelentős szerephez jutott a kongresszuson, amikor a családi ápolás kérdése került szóba. *Fabinyi* Rudolf dr. tartott előadást erről a kérdéstről: a gyógyításnak arról a módjáról, amikor a beteget nem zárt intézetben tartják, hanem orvosi és ápolói felügyelet mellett, családokhoz helyezik ki. Ezen a téren az egész világon Magyarország vezet, amennyiben itt az összes ellátott elmebetegek 26%-a van családi ápolás alatt. A magyar paraszt, akinél az ilyen csendes betegek otthonra találhatnak, emberszeretete révén a világon talán mindenkinél alkalmasabb erre a célra. Baján kívül Sátoraljaújhelyen, Balassagyarmaton, Gyöngyösön, Szekszárdon, illetve az ezeket környező falvakban vannak ilyen orvosi felügyelet alatt álló telepek, amelyekben a múlt évben 2240 családi ápolat élt. Ezzel szemben az elmeegógyintézetekben 6344 volt a régi és 8209 az év folyamán felvett új elmebeteg. Németországban a családi ápolás alatt lévő betegek az összlétszámnak csak 3%-át teszik, más országokban még rosszabb az arányszám. Többfelé a kísérletek egészen sikertelenek maradtak.

A lelki egészség megvédésére 1924-ben megalakult az *Elmevédelmi Liga*, amely az állam segítségével sok gyakorlati gondolatot valósított meg. Ennek a gondolatnak szolgálatában nevezték el a lipótmezei intézetet ideg- és elmeegógyintézetnek, s keretében szanatóriumszerűleg, önmagukkal teljesen szabadon rendelkező idegbetegeket is ápolnak. Az intézmény célja, hogy az idegbajosokat megmentsék attól, hogy az elmebetegség kifejlődjék bennük. Ilyen osztályok létesültek a győri és szombat-helyi közkórházakban is. Ennek a szanatóriumi kezelésnek nagy szociális jelentősége is van, a beteget megóvjaa attól, hogy tébolydaviseltnek minősítse gyógyulása után a társadalom.

A lipótmezei intézetben van tanácsadó állomás is. A szegénysorsú betegek itt kezelést, ingyen orvosságot, tanácsot, szociális segítséget kapnak. Rendkívül fontos intézmény az ideg- és lélekgyógyászati, amely a patronázs védelmét nyújtja a kint élő idegbajosoknak. Ez a legszebb prevenció, amely sok embert megment attól, hogy a tébolydába jusson. Budapesten mintegy hatszáz ilyen gondozott van.

Az ideges gyermekek iskolai túlterheléséről tartott érdekes előadást a kongresszuson *Nyirő* Gyula dr. főorvos, aki arra utalt, hogy különösen a kisebb nemzetek gyermekeit fenyegeti az iskolai túlterhelés, miután több idegen nyelvet is kell az iskolában tanulniok. A magasabb oktatás szellemi túlterhelése a pszihopátiás gyermekeket, akik között pedig sok tehetséges is van, a letörés veszedelemével fenyegeti.

V E G Y E S E K.

Az első magyar iskolaszanatórium felavatása. Szentgotthárdon június 22-én nyitották meg országos ünnepség keretében az első magyar iskolaszanatóriumot.

A magyar kultúrának és egészségügynek országos ünnepe volt ez. A trianoni határ közvetlen közelében, a fejlődés és haladás figyelmeztető bizonyítékául, a magyar közegészségügynek és a tuberkulózis ellen való küzdelemnek újabb védőbástyája létesült a szentgotthárdi első iskolaszanatórium intézményében. A Magyar Iskolaszanatórium-Egyesület csendben, mintegy másfél éven át dolgozott a sanatórium megvalósításán.

A felavató ünnepséget *Zichy* János gróf, az egyesület elnöke nyitotta meg, majd *Vargha* Gábor képviselő mondott ünnepi beszédet. Ismertette a felépült újabb végvár jelentőségét, méltatta a sanatórium-egyesület fáradhatatlan munkásságát és vezetőségének érdemeit.

Tarányi Ferenc főispán a kormány üdvözlétet tolmácsolta, *Fáy* Aladár kormánybiztos a tuberkulózis elleni küzdelem jelentőségére mutatott rá, *Báthory* Aladár a sanatórium megteremtésének gyors és akadályt nem ismerő megvalósítását ünnepelte, *Bagola* Elly a munkások és iparosok nevében köszönte meg a sanatórium létesítésével nyújtott munkaalkalmat.

A megnyitó ünnepség után a vendégek megtekintették az iskolaszanatórium épületét, amelyet *Jánszky* Béla és *Szivessy* Tibor budapesti műépítészek terveztek. A Magyar Iskolaszanatórium-Egyesület az évek óta szünetelő régi óragyár épületét építtette át teljesen modern, higiénikus iskolaszanatóriummá. A vendégek egy része kora delután elutazott, míg az ottmaradottakat *Vargha* Gábor országgyűlési képviselő garden partyra látta vendégül. Este az ünnepségeket jólsikerült hangverseny fejezte be.

Braun Ruben és Molnár János ünneplése. A Vakokat Gyámoltó Országos Egyesület *Braun* Ruben és *Molnár* János a „Vakok Társasköre” igazgatója, illetve elnöke 40 évi szép működésének jubileuma alkalmából, június hó 26-án, a Vakokat Gyámoltó Országos Egyesület hangverseny termében ünnepélyt rendezett. Műsor: 1. Flotow: Nyitány a „Stradella” című operához. Előadta: a „Homeros” ifjak zenekara; 2. a) Palmgreen: Nád-nád susogj, b) Molnár A.: Tavasz (6 szólamra), c) Magyar dalegyveleg. Énekelte a „Homeros” nőikar. 3. Elnöki megnyitó; 4. *Braun* Ruben a „Vakok Társasköre”-nek elnöke és *Molnár* János a „Vakok Társasköre”-nek igazgatója, miniszteri kitüntetésének átadása; 5. Üdvözlések; 6. a) Strauss: Tavasz hangok (keringő), b) Verdi: Részlet az „Aida” című operából. Énekelte a „Homeros” vegyeskar, zongorán kísérte: Jármer Lajos tanár; 7. Brahms: „H-moll” rapszodia. Zongorán előadta Steiner János, a Zeneművészeti Főiskola növendéke; 8. Meyerbeer: Koronázási induló a „Próféta” című operából. Előadta: a „Homeros” ifjak zenekara. Az ének és zenekart betanította és vezette: Schnitzl Gusztáv tanár.

A Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola tanárvizsgáló bizottsága június hó 19-én a Vakokat Gyámoltó Országos Egyesület dísztermében tanárváto ülést tartott, melynek tárgysorozata a következő volt: 1. Nemzeti Híszkegy. Énekelte a vakok Homeros-vegyeskara, 2. Elnöki megnyitó. Tartotta dr. Hoór Károly miniszteri osztálytanácsos, a Gyógypedagógiai Tanárvizsgáló Bizottság elnöke, 3. A konsztitúciótan jelentősége a gyógypedagógiai tanárképzésben. Előadta dr. Szondi Lipót főorvos, előadó tanár, 4. A vizsgálat eredményének kihirdetése és avatás. A Tanárvizsgáló Bizottság nevében végezte: dr. Tóth Zoltán, a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola igazgatója. Felavattattak: Angyal József, Gáspár János, Kallay Teréz, Kelemen Sarolta, Laczkó István, Makay Olga, Nyitribusz Ilona, Papp Sarolta, Stettner Emilia, Tatay Vilma, Tomek Lajos, Veres Lajos, 5. Az ifjúság búcsúzása, 6. Elnöki zárászó. Tartotta: dr. Hoór Károly, miniszteri osztálytanácsos, a Gyógypedagógiai Tanárvizsgáló Bizottság elnöke, 7. Énekszám. Előadta: a Homeros vegyeskar. Az énekszámokat betanította és vezette: Schnitzl Gusztáv tanár.